

TOMASZ SIKORSKI

<https://orcid.org/0000-0002-3090-0793>

Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

ADAM WĄTOR

<https://orcid.org/0000-0002-7670-5504>

Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

JAN HUPKA – AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNO-POLITYCZNA NA TERENIE GALICJI DO 1914 ROKU

Abstrakt: Celem artykułu było ukazanie postaci Jana Hupki, ziemianina, konserwatysty, odgrywającego istotną rolę w polskim życiu politycznym i społecznym autonomicznej Galicji. Hupka był działaczem samorządowym, publicystą i politykiem konserwatywnym. Był także założycielem i członkiem Klubu Konserwatywnego, Stronnictwa Pracy Narodowej, posłem na Sejm Krajowy. Należał do założycieli Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego we Lwowie. Głównym jego celem była opieka i pośrednictwo pracy dla polskiego wychodźstwa zarobkowego oraz promocja kolonizacji. Lojalistycznie nastawiony wobec Wiednia, pozostał gorącym zwolennikiem rozwiązania austro-polskiego, realizowanego konsekwentnie także po wybuchu Wielkiej Wojny. Nabyte przed 1914 r. doświadczenia wykorzystał wówczas do zaangażowania politycznego w obozie aktywistycznym.

Słowa kluczowe: Jan Hupka, Galicja, monarchia habsburska, Sejm Krajowy, Polskie Towarzystwo Emigracyjne, konserwizm, ziemiaństwo.

Abstract: The article presents the figure of Jan Hupka, a conservative landowner, who played a significant role in the Polish political and social life in autonomous Galicia as a local government activist, publicist, and conservative politician. He was founder of the Conservative Club, a member of the National Right Party, and member of the Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria in Lviv). He was one of the founders of the Polish Emigration Society in Lviv. Its main aim was to coordinate Polish emigration, care for and mediate work for Polish economic exiles and promote colonisation. Loyal to Vienna, he remained an ardent supporter of the Austro-Polish solution, which he pursued consistently even after the outbreak of the Great War. After 1914, he drew on his long political experience as he became involved in the activist camp.

Keywords: Jan Hupka, Galicia, Habsburg Monarchy, Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, Polish Emigration Society, conservatism, landed gentry.

Jan Hupka (1866–1952), ziemianin, jeden z liderów obozu aktywistycznego w Galicji podczas I wojny światowej, a zarazem najbliższy współpracownik Władysława Leopolda Jaworskiego, profesora prawa, lidera konserwatystów krakowskich, bez wątpienia należał do czołowych galicyjskich polityków ziemiańskich. Był kreatorem i uczestnikiem polityki rozgrywającej się między Krakowem, Wiedniem i Warszawą, a także aktywnym samorządowcem na „galicyjskiej prowincji”. Jak wielu mu współczesnych, zaangażowanie *stricte* polityczne umiejętnie łączył z działalnością społeczną na wielu polach: od oświatowego, gospodarczego, spółdzielczego, bankowego po rolnicze, angażując się również w akcję emigracyjną dla biednych mieszkańców Galicji, tworząc i kierując Polskim Towarzystwem Emigracyjnym we Lwowie. Pozostawił po sobie cenne źródło w postaci pamiętników, z których obficie korzystają kolejne pokolenia polskich historyków¹. Niemniej postać Hupki nie doczekała się jak dotąd nie tylko kompleksowej biografii politycznej, ale i choćby gruntownego omówienia jego aktywności politycznej. O działalności Hupki wspominali historycy zajmujący się tzw. sprawą polską w latach 1914–1918, ale niemal zawsze na marginesie swoich szerszych rozważań, pomijając przy tym jego zaangażowanie sprzed wybuchu wojny². Podobną uwagę odnieść można do badaczy rodzimego ruchu i myśli konserwatywnej (np. Jacka Bartyzela, Michała Jaskólskiego, Szymona Rudnickiego, Bogdana Szlachty). Hupce poświęcono również niewielki i nazbyt ogólny (miejscami nieścisły) biogram w *Polskim słowniku biograficznym*, autorstwa Wiesława Bieńkowskiego³. Należy natomiast wspomnieć o utrzymanej w konwencji opracowania popularnonaukowego opowieści biograficznej

¹ Pamiętniki Jana Hupki doczekały się dwóch edycji, *Z czasów Wielkiej Wojny. Pamiętnik nie kombatanta*, Niwiska 1936 (wyd. 1) i Lwów 1937 (wyd. 2).

² M. Drozdowski, *Naczelny Komitet Narodowy (1914–1918). Polityczne i organizacyjne zaplecze Legionów*, Kraków 2017; J. Holzer, J. Molenda, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973; W. Łazuga, *Kalkulować... Polacy na szczytach C.K. Monarchii*, Poznań 2013; idem, *Ostatni stańczyk. Michał Bobrzyński — portret konserwatysty*, Poznań 1982; W. Milewska, J.T. Nowak, M. Zientara, *Legiony Polskie 1914–1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kraków 1998; J. Mleczak, *Akcja werbunkowa Naczelnego Komitetu Narodowego w Galicji i w Królestwie Polskim w latach 1914–1916*, Przemyśl 1988; J.Z. Pająk, *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914–1918*, Kielce 2012; J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914–1918*, Warszawa 1978; K. Ruszała, *Galicyjski Eksodus. Uchodźcy podczas I wojny światowej w monarchii Habsburgów*, Kraków 2021; W. Suleja, *Orientacja austro-polska w latach I wojny światowej (do aktu 5 listopada 1916 roku)*, Wrocław 1992; idem, *Tymczasowa Rada Stanu*, Warszawa 1998; D. Szymczak, *Między Habsburgami a Hohenzollernami. Rywalizacja niemiecko-austro-węgierska w okresie I wojny światowej a odbudowa państwa polskiego*, Kraków 2009.

³ W. Bieńkowski, *Hupka Jan Antoni Ernest (1866–1952)*, PSB, t. 10, Wrocław 1962, s. 109.

autorstwa ks. Antoniego Więcha. Autor ten bez wątpienia odgruzował z „niepamięci” postać Hupki, przybliżył ją nie tyle zawodowym historykom, co społeczności lokalnej, przyznając zresztą uczciwie, iż jest to jedynie „przyczynek w procesie przywracania pamięci” i zachęta dla historyków do dalszych, pogłębionych badań⁴.

O ile działalność Hupki w latach 1914–1918 została przez historyków opisana, głównie zresztą w oparciu o wspomniane już pamiętniki, to okres przed 1914 r. jest w polskich badaniach naukowych jeśli nie niezany, to bez wątpienia najmniej rozpoznany. Stąd celem niniejszego artykułu jest wypełnienie tej luki. Nie jest on jednak, bo być nie może, kompleksowym ujęciem, a jedynie wskazuje na najważniejsze pola aktywności głównego bohatera: działalność w organizacjach oświatowych, spółdzielczych, bankowych, rolniczych, ziemiańskich oraz zaangażowanie polityczne w ruchu konserwatywnym (udział w pracach Klubu Konserwatywnego, Stronnictwa Prawicy Narodowej, w Sejmie Krajowym) i samorządzie powiatu kolbuszowskiego. Zrezygnowano z tzw. biografii klasycznej – „czystej” – tj. drogi życiowej. Nie koncentrowano się na gromadzeniu możliwie szerokiego i różnorodnego zestawu wszelkich informacji o jednostce (np. z życia prywatnego), chronologicznym rejestrowaniu najdrobniejszych szczegółów biegu życia. Hupkę uczyniono „pretekstem” do ukazania zjawisk i procesów daleko wykraczających poza jednostkowe losy bohatera, zwłaszcza w obszarze jego politycznego zaangażowania. Skorzystano więc z komponentów dwóch powszechnie znanych modeli biografii – erudycyjnej i pretekstowej⁵.

W związku z niedostatecznym rozpoznaniem w literaturze przedmiotu aktywności Jana Hupki, artykuł oparto w głównej mierze na wewnętrznie zróżnicowanym materiale źródłowym. Szczególnie cenne okazały się archiwalia zdeponowane w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie (zwłaszcza Teki Michała Bobrzyńskiego), jak również pamiętniki, wspomnienia i relacje znajdujące się w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Bibliotece Narodowej w Warszawie i Archiwum PAN w Warszawie (np. materiały Władysława Leopolda Jaworskiego). Nieocenioną rolę odegrała również kwerenda prasowa. Objęto nią

⁴ A. Więch, *Polityk, podróżnik, publicysta. Życie dra Jana Hupki (1866–1952)*, Rzeszów 2019, s. 6.

⁵ J. Jedlicki, *Autorzy i bohaterowie*, KH 71, 1964, 3, s. 717–726; T. Łepkowski, *Biografistyka. Żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, KH 82, 1975, 1, s. 100–109; E. Rostworowski, *Biografia, biogram, historia grup i pokoleń*, KH 80, 1973, 2, s. 352–359; idem, *Biografistyka dziejów najnowszych*, DN 5, 1973, 3, s. 153–158. Zob. też rozważania Eryka Krasuckiego, *Dyskusje polskich historyków (krajowych) wokół biografistyki – między „odwilżą” a upadkiem PRL*, „*Polish Biographical Studies*” 2014, 2, s. 11–37.

zarówno czasopisma społeczno-polityczne zorientowane na konkretne nurty polityczne (np. „Czas”, „Nowa Reforma”, „Obrona Ludu”, „Kurier Lwowski”, „Rzeczpospolita”, „Ojczyzna”), jak i pisma branżowe — ściśle profilowane (np. „Rola”, „Gorzelnik”, „Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt”, „Nafta: organ Towarzystwa Techników Naftowych we Lwowie”, „Tygodnik Rolniczy” i inne). Wykorzystano także dokumenty publikowane, np. sprawozdania z działalności towarzystw, w których aktywnie uczestniczył Hupka, sprawozdania z obrad Sejmu Krajowego, pisma publicystyczne o charakterze polemicznym itp. Cenne okazały się również dokumenty osobiste (pamiętniki, wspomnienia, listy), zwłaszcza krytycznych wobec bohatera tekstu i konserwatystów galicyjskich przedstawicieli obozów politycznych (np. Jana Stapińskiego, Jakuba Bojki). Właśnie ów obszerny materiał źródłowy pozwolił na „rekonstrukcję biograficzną” głównych pól aktywności Hupki.

Tekst składa się z czterech części. W pierwszej — wprowadzającej — dokonano przeglądu działalności społecznej Hupki w okresie studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim. W kolejnych analizą objęto jego aktywność „na terenie”: samorządowym, spółdzielczym, rolniczym, bankowym, branżowym, wreszcie także *stricte* politycznym. W ostatniej, wyodrębnionej części artykułu skupiono się na promocji idei emigracyjnych i kolonizacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem polemik i dyskusji, jakie wywoływały poglądy i koncepcje Hupki.

Prolog — aktywność w świecie akademickim

Jan Antoni Ernest Hupka urodził się 22 stycznia 1866 r. w Niwiskach⁶, w rodzinie Kazimierza Grzegorza Hupki (1837–1888) i Marii Józefy z Zubrzyckich (1846–1917). Dziadkami Jana ze strony ojca byli: Jan Hupka i Józefa z Müllerów de Zaklika (ur. 1810), ze strony matki — Józef Kalasanty Zubrzycki h. Wieniawa (1804–1878) i Antonina ze Starożyńskich (1816–1895). Na rodziców chrzestnych wybrano krewnych ze strony matki i ojca — Władysława Bielańskiego, Antoniego Hupkę, Emilię Hupkę i Antoninę Ksawerę Zubrzycką⁷. Naukę pobierał w domu, korzystając

⁶ Niwiska, wieś w powiecie kolbuszowskim. W 1880 r. liczyła 3512 katolików i 141 „izraelitów”, SGK, t. 6, Warszawa 1885, s. 163.

⁷ Pierwsze wzmianki o rodzinie Hupków pochodzą z XVI w. Najprawdopodobniej osiedlili się oni w Galicji w XVIII w., przybywając tutaj z Czech. W 1795 r. nabyli zakupiony od Kajetana Reya z Nagłowic (dziedzica Przecławia) majątek Niwiska wraz z majątkiem w Trześniu w powiecie kolbuszowskim. Pierwszym dziedzicem z rodu Hupków był Franciszek (zm. 1822) herbu Szeraszyc z czeskiego Heráleca (niem. Heraltz). W 1816 r.

z wiedzy i doświadczenia dziadka Jana i stryja Kajetana (zm. 1881). W wieku zaledwie ośmiu lat został przyjęty do Cesarsko-Królewskiego II Gimnazjum św. Jacka w Krakowie. Mieszkał w kamienicy przy ul. Floriańskiej, która stanowiła własność jego dziadka ze strony matki. Egzamin dojrzałości złożył w wieku 17 lat (31 V 1883)⁸. W latach 1883–1887 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Absolutorium uzyskał 24 września 1887 r., a dwa lata później — 13 lipca 1889 r. doktorat⁹. Podczas studiów poznał Władysława Leopolda Jaworskiego, z którym przyjaźnił się przez całe życie. Z Jaworskim, późniejszym liderem galicyjskich neostańczyków, łączyły również Hupkę konserwatywne przekonania polityczne i społeczne¹⁰. Aktywnie uczestniczył w pracach Czytelni Akademickiej, najprężniej działającej na UJ akademickiej organizacji samopomocowej. Po burzliwym okresie istnienia, rozwiązana przez władze 11 października 1884 r., Czytelnia wznowiła rychło swą działalność na podstawie nowego statutu 7 listopada 1884 r. Hupka wybrany został do jej Wydziału (tj. zarządu)¹¹. Gdy w końcu lutego 1887 r. prezesurę Czytelni objął Jaworski, Hupka został wiceprezesem; funkcję podskarbiego pełnił Jan Opieński, a bibliotekarza Julian Staniszewski. W świetle sprawozdania z listopada 1887 r. należało do niej 431 osób (w tym dwóch profesorów UJ)¹². Udział w pracach zarządu Czytelni (do listopada 1887 r.) stanowił

Franciszek odsprzedał majątek wraz z hutą szkła swojemu synowi Antoniemu (1790–1819). Po jego śmierci majątkiem administrował Jan Hupka (1803–1871), a następnie od 1875 r. Kazimierz Grzegorz Hupka (1837–1888). Ostatnim dziedzicem Niwisk był właśnie Jan A.E. Hupka, A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 9–31; J. Ostrowski, *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa 1897; *Poczet szlachty galicyjskiej i bukowskińskiej*, Lwów 1857.

⁸ *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1883*, Kraków 1883, s. 87; *Sprawy szkolne. Wynik egzaminu dojrzałości w gimnazjum św. Jacka w Krakowie*, „Czas” 13 VI 1883.

⁹ *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18*, t. 3: E–J, red. K. Stopka, Kraków 2006, s. 852. Informacja o promocji w: *Z Uniwersytetu*, „Czas” 14 VII 1889; „Dziennik Polski” 16 VII 1889.

¹⁰ Bronił Jaworskiego przed zarzutami „denuncjatorstwa” w związku z internowaniem jesienią 1914 r. polityków endeckich, J. Hupka, *Ze wspomnień o Jaworskim z czasu wojny*, w: S. Estreicher i in., *Wł. L. Jaworskiego życie i działalność*, Kraków 1931, s. 124–125. Po latach Jaworski odnotował: „Od piątku po południu jestem w Niwiskach u najlepszych i najdroższych Hupków” (3 VIII 1918), a następnie podsumował: „Pięciotygodniowe wakacje, dzięki najlepszemu Jankowi Hupce, zrobiły mi dobrze” (8 IX 1918), W.L. Jaworski, *Diariusz z lat 1914–1921 (z notatkami z lat 1924–1928)*, cz. 5: 3 VIII 1918–12 IV 1928, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie (dalej: APAN), Materiały Władysława Leopolda Jaworskiego. Korespondencja, sygn. III–84, k. 1195, 1227.

¹¹ „Dziennik Polski” 2 III 1887; *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas” 5 VI 1885.

¹² *Kronika miejscowa i zamiejscowa*, „Czas” 1 III 1887; *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1864 do r. 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych*, red. S. Tarnowski, Kraków 1887, s. 248–249.

ważne doświadczenie organizacyjne i towarzyskie w życiu Hupki. Tradycją Czytelni było organizowanie, począwszy od 1873 r., publicznych wieczorów poświęconych pamięci Adama Mickiewicza, a dochód z nich przeznaczano na zbiórkę publiczną w celu ufundowania krakowskiego pomnika wieszczu. W 1886 r. Hupka znalazł się w Komitecie Akademickim zarządzającym grudniowy wieczorek mickiewiczowski¹³. Był też jednym z inicjatorów wniosku w sprawie sprowadzenia prochów Mickiewicza z Francji do kraju. Jak informował krakowski „Czas”, Wydział Czytelni Akademickiej postanowił „wziąć sprowadzenie zwłok Mickiewicza w swoje ręce i w tym celu porozumieć się z wybitniejszymi osobistościami naszego miasta”¹⁴. Hupkę, jako jednego z czterech przedstawicieli młodzieży akademickiej, dokooptowano do Komitetu Budowy Pomnika Mickiewicza. Uczestniczył w jego kolejnych posiedzeniach¹⁵, a w 1898 r., w setną rocznicę urodzin wieszczu, wziął udział w uroczystym odsłonięciu monumentu na krakowskim Rynku¹⁶. Jeszcze jako student Hupka uczestniczył w organizowaniu akcji pomocy dla ofiar powodzi z Kamienia, Rusocic i Kłokoszyna. Jak informowała prasa, wraz z Filipem Drużbackim przywiózł potrzebującym 250 bochenków chleba i 25 kg mąki¹⁷.

Działalność samorządowa i społeczna

Po powrocie do Niwisk, 19 sierpnia 1890 r. Hupka przejął po ojcu zarząd majątku ziemskiego¹⁸. Niemal natychmiast zaangażował się w działalność

¹³ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas” 10 XI 1886.

¹⁴ „Czas” 3 XI 1887; *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Kurier Lwowski” 23 V 1889, s. 2; A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 44; W. Bieńkowski, op. cit., s. 109.

¹⁵ „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 31 XII 1887, R. 8, L. 21, s. 205–206; *Posiedzenie komitetu budowy pomnika A. Mickiewicza dnia 29 października 1887 r.*, „Czas” 30 X 1887 i 1 XI 1887; „Kurier Lwowski” 11 XI 1887.

¹⁶ J. Adamczewski, *Mickiewicz w Rzymie aresztowany...*, w: idem, *Ech, mój Krakowie*, Kraków 1980, s. 243–259; J. Piekarczyk, *Zemsta Stańczyka czyli krakowskie spory*, Kraków 1990, s. 102–124; A. Król, *Ilustrowane dzieje pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie*, Kraków 1999; W. Okoń, *O krakowskim pomniku Adama Mickiewicza raz jeszcze*, „Quart. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2006, 1, s. 18–31; M. Świątecka, *Sprowadzenie zwłok Adama Mickiewicza do kraju*, w: *Kraków Mickiewiczowi*, red. D. Rederowa, Kraków 1956, s. 31–34; P. Sierżęga, *W trosce o pamięć wieszczu. Lwów w obchodach sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do Krakowa — 4 lipca 1890*, „Galicja. Studia i Materiały” 2021, 7, s. 302.

¹⁷ *Kraków, 14 lipca (Akcja ratunkowa)*, „Dziennik Polski” 16 VII 1885.

¹⁸ Kazimierz Hupka, członek Wydziału Powiatowego, zmarł w Niwiskach (2 XII 1888). W krótkim wspomnieniu napisano: „cieszył się powszechną a zasłużoną sympatią wśród okolicznego obywatelstwa dla swej zacności i patriotyzmu”, *Kazimierz Szeraszyc Hupka*, „Czas” 6 XII 1888; „Gazeta Lwowska” 7 XII 1888. Wielkość majątku ziemskiego

społeczną i samorządową. 25 września 1890 r. został wybrany do kolbuszowskiej Rady Powiatowej, a następnie 29 grudnia do Wydziału Powiatowego. Został członkiem komisji do spraw rachunków powiatowych. Angażował się w akcje ratunkowe dla miejscowych chłopów zadłużonych w Zakładzie Kredytowym Włościańskim S.A. Był współautorem wewnętrznych regulaminów dla Rady Powiatowej, między innymi: „Regulaminu dla ukonstytuowania się Rady Powiatu w Kolbuszowej”, „Instrukcji dla Wydziału Rady Powiatowej”; „Instrukcji dla urzędników i sług reprezentacji powiatowej kolbuszowskiej”.

W listopadzie 1913 r. Hupka został prezesem Wydziału Powiatowego (w ówczesnej nomenklaturze marszałkiem powiatowym), w lutym następnego roku ta decyzja Rady Powiatowej w Kolbuszowej uzyskała cesarskie zatwierdzenie. Funkcję prezesa pełnił również w II Rzeczypospolitej, do 1934 r.¹⁹, ale jak ustalił ks. Antoni Więch, działalność Hupki w instytucjach powiatowych była wówczas mocno ograniczona. Na 27 sesji Rady Powiatowej w okresie od maja 1903 do listopada 1913 r. uczestniczył jedynie w dziewięciu²⁰.

Zabiegał o wzmocnienie kadrowe administracji w powiecie²¹. Szczególnie troszczył się o rozwój infrastruktury drogowej, problematyce tej

Hupki zmieniała się w czasie, w 1890 r. obejmował on 1719 mórg (ok. 989 ha), w 1905 — 1014,7 ha, w 1944 — 856,57 ha, A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 66. M.in. wraz z Sewerynem Żywickim Hupka nabył dobra Rożniaty z Nizinami (17 VII 1893). *Zmiana własności*, „Dziennik Polski” 1 VIII 1893. Jan Hupka kontynuował działania ojca mające na celu przebudowę i modernizację dworu w Niwiskach. W 1912 r. Karol Frycz, poznany wcześniej przez Hupkę podczas spotkań w krakowskim kabarecie Zielony Balonik, znakomity krakowski artysta, dekorator wnętrz, członek Polskiej Sztuki Stosowanej (towarzystwa założonego w Krakowie w 1901 r.), wykonał w pomieszczeniach dworskich polichromię utrzymaną w duchu secesyjnym. Rozpoczął również prace remontowe w parku przydworskim, otwierając nowe ścieżki spacerowe, umieszczając secesyjne rzeźby i kwietniki. Hupka był też bibliofilem, jego zbiory liczyły 5 tys. woluminów, w połowie literatury naukowej, A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 124.

¹⁹ Sprawozdanie z czynności Rady Powiatowej Kolbuszowskiej za okres czasu od 22 września 1867 do 22 września 1892 r., Kraków 1892; J. Bardan, *Ziemianin wobec spraw obywatelskich — działalność społeczna i polityczna Jana Hupki w powiecie kolbuszowskim*, w: *Miasteczko i okolica — od średniowiecza do współczesności*, red. J. Hoff, Kolbuszowa 2006, s. 249–266; Z. Lenart, *Samorząd powiatu kolbuszowskiego w latach 1867–1939. Wprowadzenie do monografii*, „Rocznik Kolbuszowski” 10, 2010, s. 101–121; G. Zamoyski, *Rada Powiatowa w Kolbuszowej w latach 1892–1914*, w: *Pięć wieków Kolbuszowej 1500/1508–2008. Studia, szkice i materiały z dziejów miasta i powiatu*, red. S. Zych, Kolbuszowa 2009, s. 275–306; M. Skowroński, *Rys historyczny powiatu kolbuszowskiego 1855–1975*, w: *Powiat kolbuszowski 1855–2005*, red. W. Walat, Kolbuszowa–Rzeszów 2005, s. 17; A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 57–74.

²⁰ A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 59.

²¹ „Dziennik Urzędowy c.k. Starostwa, c.k. Rady Szkolnej Krajowej i Wydziału Rady Powiatowej w Kolbuszowej” 23 IV 1914, s. 3–4.

poświęcił pierwszą swoją broszurę pt. *Kilka słów w kwestii reformy galicyjskiej ustawy drogowej* (Kraków 1896). Sukcesem było uznanie części dróg za drogi krajowe i przeniesienie odpowiedzialności za ich utrzymanie na Wydział Krajowy we Lwowie. W cytowanej broszurze zaprezentował własny projekt rozwoju samorządności, oparty na doświadczeniach z pracy w Radzie i Wydziale Powiatowym. Proponował, aby połączyć gminy i obszary dworskie w „okręgi” — tj. gminy zbiorowe, sprawniejsze w działaniu. Piętnował elementarne braki w przygotowaniu kadr do pełnienia funkcji samorządowych (np. analfabetyzm wójtów, nadużycia w korzystaniu z majątku gminnego)²². Hupka popierał także niezrealizowany projekt budowy linii kolejowej Mielec–Rawa Ruska, która miałaby przechodzić przez Niwiska²³. Kontynuował działania ojca zmierzające do wspierania lokalnego garncarstwa²⁴. Zmodernizował cegielnię, tartak, browar i hutę szkła, w których zatrudnienie znajdowali mieszkańcy z całego powiatu kolbuszowskiego²⁵. W latach 1912–1913 bezskutecznie starał się o wydanie zgody przez Radę Powiatową na pokrycie połowy kosztów budowy linii telegraficznej w Niwiskach, pomimo wsparcia uzyskanego ze strony Centralnego Związku Galicyjskiego Przemysłu we Lwowie. Sukcesem zakończyły się natomiast starania o otwarcie 1 listopada 1890 r. poczty, stanowiącej filię urzędu pocztowego w Kolbuszowej²⁶. Wspierał też lokalną parafię w Niwiskach, towarzystwa i organizacje dobroczynne, oświatowe, także miejscowy oddział Towarzystwa Oficjalistów Prywatnych²⁷. Wraz z żoną Anną z Dzwonkowskich h. Przeginia organizował w Niwiskach „przyjęcia gwiazdkowe” i bale dobroczynne²⁸.

²² M. Skowroński, *Gmina Niwiska*, Krosno 2000, s. 49; W. Bienkowski, op. cit., s. 109; A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 58–59.

²³ W *Memoriale Towarzystwa technicznego krakowskiego do Wysokiego Wydziału krajowego w sprawie kolei lokalnych w Galicyi zachodniej* pisano: „Kolej ta, równoległa do kolei Karola Ludwika przechodząc przez Cieszanów, Sieniawę, Leżajsk, Sokołów, Raniżów, Dzikowiec, Kolbuszowę i Niwiska do Mielca, miałaby znaczenie dla podniesienia okolicy pozbawionej środków komunikacyjnych pod każdym względem, a motywy szczególne, zawarte w relacji Wydziału powiatowego w Kolbuszowej, są zgodne ze zdaniem naszym”, *„Czasopismo Towarzystwa Technicznego Krakowskiego”* 15 II 1882, 4, s. 43–45.

²⁴ M. Skowroński, *Ośrodek garncarski w Niwiskach*, *„Ziemia Kolbuszowska”* 1999, 3, s. 14.

²⁵ *Co i gdzie wyrabia się w kraju*, *„Przemysłowiec”* 1903, 3.

²⁶ *Nowe urzędy pocztowe*, *„Kurier Lwowski”* 25 X 1890; A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 63–64.

²⁷ Założone w 1867 r. towarzystwo kierowane było przez Stefana hr. Zamoyskiego (1868–1899), Andrzeja hr. Potockiego (1899–1902) i Zdzisława hr. Tarnowskiego (1902–1907). Hupka został „członkiem wspierającym” towarzystwa.

²⁸ 22 sierpnia 1894 r. Hupka w tarnowskiej katedrze poślubił Annę Zofię Rozałię z Dzwonkowskich h. Przeginia, córkę Edwarda Jana Stanisława Dzwonkowskiego z Gromnika i Anny hr. Zborowskiej ze Zborowa h. Jastrzębiec, *Ślub*, *„Czas”* 24 VIII 1894.

Osobnym, nie mniej ważnym polem aktywności społecznej Hupki była oświata wiejska i walka z powszechnym wówczas analfabetyzmem. Został członkiem Okręgowej Rady Szkolnej w Kolbuszowej, czasowo przewodniczącym i delegatem na egzaminy dla dzieci kończących szkołę elementarną w Niwiskach i Cmolesie. Organizował kursy nauki pisania i czytania przy parafii i w jednoklasowej szkole wiejskiej w Niwiskach²⁹. W 1902 r. współfinansował budowę nowej, murowanej szkoły. Wspierał działalność polskich organizacji oświatowych, między innymi Towarzystwa Naukowej Pomocy dla Księstwa Cieszyńskiego (jako członek zwyczajny)³⁰ i krakowskiego Towarzystwa Oświaty Ludowej (członek Zarządu Głównego)³¹.

Jan Hupka udzielał się także na polu spółdzielczości i kooperatywy ludowej, organizując Biuro Patronatu dla Spółek Oszczędnościowych i Pożyczkowych przy zakładaniu popularnych wówczas Kas Raiffeisena. W 1902 r. założył Spółkę Oszczędności i Pożyczek w Niwiskach, która przed wybuchem I wojny światowej zrzeszała 165 członków; na czele zarządu stał ks. Franciszek Kuźniewicz, a Hupka przewodniczył Radzie Nadzorczej³². Znalazł się wśród subskrybentów (z wpłatą 400 koron) na Akcyjny Bank Związkowy Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych. Bank rozpoczął działalność w 1901 r.³³ Zasiadał też w radach nadzorczych Banku Melioracyjnego (od 17 lutego 1905 r.) i Banku Krajowego we Lwowie i Krakowie (jako referent Komisji Rewizyjnej Rady Nadzorczej do maja 1920 r., kiedy został zwolniony)³⁴. Przypadła mu inspiratorska rola przy zakładaniu Banku Ziemskiego, stowarzyszenia z ograniczoną poręką z siedzibą w Łąncucie (statut zatwierdzony 18 lipca 1905 r.). Został prezesem Rady Nadzorczej, a wiceprezesami byli dr Leonard Tarnawski

Małżeństwo było bezdzietne, W. Bieńkowski, op. cit., s. 109; M. Tyrowicz, *Dzwonkowski Edward (1824–1887)*, PSB, t. 6, Wrocław 1948, s. 187–188; A. Więch, *Dr Jan Hupka (1866–1952). Polityk, podróżnik, publicysta*, „Rocznik Kolbuszowski” 18, 2018, s. 201; idem, *Polityk, podróżnik*, s. 48–54.

²⁹ M. Piórek, *Kolbuszowska Rada Szkolna*, „Ziemia Kolbuszowska” 2002, 2, s. 13.

³⁰ *Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy dla księstwa Cieszyńskiego z dwudziestego roku jego istnienia, to jest 1891 złożone przez Dyрекję na walnem Zgromadzeniu dnia 20. lutego 1892*, [b.m.w. 1892], s. 7.

³¹ *Krakowskie Towarzystwo Oświaty Ludowej*, „Straż Polska” 1 III 1912, 3.

³² A. Więch, *Polityk, podróżnik*, s. 65; A. Tatuśko, *Z historii Banku Spółdzielczego w Kolbuszowej*, cz. 1, „Ziemia Kolbuszowska” 2004, 8, s. 16–17.

³³ „Związek” 25 X 1899, 20; W. Morawski, *Banki komercyjne na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 2015, 61, s. 88.

³⁴ *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914*, Lwów 1914, s. 995, 997; K. Broński, *Rozwój galicyjskiego systemu bankowego w latach 1841–1914 (Zarys problematyki)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2007, 749, s. 75–92.

i ks. Antoni Tyczyński. W Dyrekcji zasiadali natomiast: Bolesław Żardecki, dr Henryk Dymidowicz i Wiktor Skołyśzewski³⁵. Po ośmiu latach działalności, za zgodą c.k. władz, doszło do założenia Towarzystwa Akcyjnego pod firmą Bank Ziemski dla Galicji, Śląska i Bukowiny z kapitałem w wysokości 2 mln koron. Koncesję otrzymali: Hupka, Roman hr. Potocki, dr Jan Rozwadowski, Wincenty Rozwadowski, Aleksander hr. Skarbek i Bolesław Żardecki. Jak poinformowano w „Rolniku” (organie Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego), założenie nowego banku było właściwie „przemianą” dotychczasowej instytucji, zajmującej się głównie parcelacją gruntów³⁶. Hupka wspierał też działalność Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego i jego biblioteki, którą założył³⁷. Należał do Galicyjskiego Towarzystwa Łowieckiego (powiat kolbuszowski)³⁸. W 1907 r. wstąpił do Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt³⁹.

Od 1896 r. zasiadał w Krajowej Komisji dla Rewizji Katastru Podatku Gruntowego⁴⁰. Aktywnie pracował w Towarzystwie Rolniczym Krakowskim (zawiązanym 10 listopada 1845 r.), wybrany do jego Komitetu oraz sekcji administracyjnej (jako referent ds. agrarno-publicznych). Towarzystwo zajmowało się propagowaniem postępu i modernizacji w rolnictwie. W 1913 r. w szeregach towarzystwa było 4,7 tys. członków, w tym wielu chłopów. Hupka zabierał głos w organizowanych przez towarzystwo dyskusjach nad problemami rolnictwa, przykładowo w sprawie scentralizowania zakupu nawozów i poprawienia struktury rolnej. Podczas prac nad *Ankietą agrarną o rozdrobnieniu gruntów chłopskich* radził: „przede wszystkim podtrzymać średnią własność ziemską jako najlepsze palladium miłości Ojczyzny”⁴¹. Jako członek założyciel Towarzystwa Kółek Rolniczych (1906) kierował jego zarządem powiatowym w Kolbuszowej⁴².

³⁵ *Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskim za Rok 1905*, Lwów 1906, s. 74. Zob. przemówienie prezesa Rady Hupki na zgromadzeniu (1 VI 1908). Według złożonego sprawozdania za 1907 r. bank przejął na cele parcelacyjne 5,3 tys. mórg. Czysty zysk wyniósł 96,5 tys. koron. Na cele dobroczynne przeznaczono 2 tys. koron, [J. Hupka], *Bank ziemski w Łańcucie*, „Rola” 14 VI 1908, 24.

³⁶ *Bank Ziemski*, „Rolnik” 5 VI 1914, 23, s. 358–359.

³⁷ „Sylwan” XII 1895, 12.

³⁸ *Spis członków i delegatów galicyjskiego Towarzystwa Łowieckiego wedle powiatów*, Lwów 1914, s. 22.

³⁹ „Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt” 1908, 1.

⁴⁰ *Krajowa komisja dla rewizji katastru podatku gruntowego*, „Dziennik Polski” 6 VIII 1896.

⁴¹ *Z Towarzystwa rolniczego*, „Tygodnik Rolniczy” 23 VII, 24 VII, 6 XI, 27 XI 1897, 14 X 1898, 25, 30, 41, 45, 48; *Z Towarzystwa rolniczego*, „Tygodnik Rolniczy” 26 I 1906, 4.

⁴² Status członka założyciela otrzymywano po wpłacie 200 koron na cele towarzystwa, *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Kółek Rolniczych za Rok 1894*, Lwów 1895, s. 46; XXIV. *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Kółek Rolniczych za rok 1906*, Lwów 1907, s. 90.

Wniósł fundusze na budowę domu TKR we Lwowie (z okazji dwudziestopięciolecia towarzystwa). Podobną aktywność wykazywał w Galicyjskim Towarzystwie Gospodarskim z siedzibą we Lwowie. W charakterze jego przedstawiciela zasiadał w Radzie Przybocznej Rolniczo-Przemysłowej przy c.k. Ministerstwie Rolnictwa w Wiedniu⁴³. Zaangażowany był także w prace Krajowej Komisji dla Włości Rentowych (powołanej na mocy ustawy z 17 lutego 1905 r. o tworzeniu włości rentowych, tj. dóbr objętych obowiązkiem płacenia stałej, związanej z własnością gruntu, renty). Podczas obrad Sejmu Krajowego Hupka zapowiedział, że po wyposażeniu w siły techniczne komisja przystąpi także do wypełniania najważniejszego swego zadania, tj. tworzenia nowych gospodarstw rolniczych i bezpośredniej interwencji przy dokonywanych parcelacjach⁴⁴. Popularyzował wiedzę rolniczą, uczestnicząc między innymi w pracach Komitetu Wystawy Przemysłowo-Rolniczej, otwartej w Jarosławiu 29 sierpnia 1908 r.⁴⁵

Jedną z oryginalnych inicjatyw Hupki stało się założenie organizacji pomocowej dla właścicieli zadłużonych majątków ziemiańskich. Na pierwszym zgromadzeniu konstytuującym Towarzystwo Wzajemnej Obywatelskiej Pomocy w Krakowie 15 lutego 1902 r. został wybrany do Rady Nadzorczej (jej prezesem został Stefan Sękowski), następnie zasiadał w komisji rewizyjnej. Zadania organizacji dotyczyły: porządkowania „stosunków majątkowych” własności ziemskiej, dostarczania kredytu, organizowania i przeprowadzania parcelacji, pośrednictwa we wszelkich sprawach i transakcjach oraz nabywania majątności ziemskich na rzecz towarzystwa. Kapitał uzyskano z udziałów po 200 koron. Jak podkreślono w komentarzu prasowym, „zadanie trudne dla jednostki, daje się o wiele łatwiej przeprowadzić siłami zbiorowymi przy pomocy stowarzyszenia”. Organizacja została dobrze przyjęta w środowisku ziemiańskim, wzbudziła jednak zastrzeżenia ze strony ludowców⁴⁶.

⁴³ *Sprawozdanie Komitetu c.k. Towarzystwa Gospodarskiego Galicyjskiego na rok 1906*, Lwów 1907, s. 9.

⁴⁴ *Sejm (111. posiedzenie I sesji IX. periodu)*, Lwów, 15 XI 1910, „Gazeta Lwowska” 16 XI 1910.

⁴⁵ „Gazeta Wystawowa: organ Komitetu Wystawy przemysłowej i rolniczej” 30 VIII 1908, 1.

⁴⁶ *Wzaj. obywatelska pomoc*, „Gazeta Narodowa” 16 II 1902; *Samopomoc obywateli ziemskich*, „Czas” 18 II 1902; „Nowa Reforma” 14 IV 1905. Hupka należał również do organizatorów Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń „Floriana” w Krakowie, wybrany (w miejsce zmarłego Janusza hr. Tyszkiewicza) na delegata na walne zgromadzenie towarzystwa, następnie (od 20 VI 1916) był członkiem komisji rewizyjnej, „Nowa Reforma” 11 V 1914; *Towarzystwo Wzaj. Ubezpieczeń*, „Czas” 26 VI 1916.

Anonimowy publicysta „Obrony Ludu” stwierdzał kpiąco, że Hupka — „sternik” i „filar stańczyków” — założył towarzystwo jedynie dla ratowania „bankrutujących stańczyków”⁴⁷.

Działalność polityczna

Do czynnej polityki Jan Hupka włączył się już podczas studiów, wspierając początkowo postępowych demokratów. Znalazł się wówczas wśród sygnatariuszy adresu polskiej młodzieży do lidera polskiej emigracji, płk. Zygmunta Miłkowskiego (Teodora Tomasza Jeża). Naraził się tym redakcji „Czasu”, która, odżegnując się od „tych, którzy sprowadzili rzeź 1846 r., a później przyczynili się przeważnie do straszliwych nie-szczęść 1863 r.”, zarzuciła młodzieży „szerzenie pozytywistyczno-nihilistycznych idei przewrotu”. Hupka jako wiceprezes Czytelni Akademickiej odpowiedział oświadczeniem opublikowanym na łamach demokratycznej „Nowej Reformy”. Warto przytoczyć jego argumentację:

Wysyłamy adres do T.T. Jeża nie aby, jak „Czas” powiada, ogłosić mistrza i arcykapłana idei rozkładu, lecz żeby zaznaczyć, że z myślami w manifestie [Towarzystwa Demokratycznego Polskiego — przyp. autorów] wyrażonymi się solidaryzujemy, że program uspołecznienia i oświaty ludu nie przestał być naszym programem. Mimo że jako młodzi nie mamy doświadczenia, zdrowy rozsądek wystarcza nam jednak, aby nabrać przekonania, że manifest przyczyną rzezi w r. 1846 stać się nie mógł, bo przecie chłopci biorący udział w rzezi go nie czytali, i nie on ich skłonił, by chwycić za noże, nie manifest im do tego dostarczał środków. Wracając o parę lat wstecz zarzuca nam „Czas”, że już wtedy usiłowano szerzyć w naszym gronie antynarodowe dążności, że już wtedy utrzymywano, że słowa „ojczyzna i narodowość są pojęciami wstecznymi, z którymi rozbrat wziąć trzeba” i że teraz prądy te na nowo zaczynają podnosić głowę. Z oburzeniem odpieramy te kłamliwe zarzuty jako nieczne i niczym nie uzasadnione. Hasło: ojczyzna i narodowość są dla nas świętością i pozostaną zawsze gwiazdą przewodnią życia⁴⁸.

Pierwszy ogłoszony publicznie tekst Hupki należy traktować jako wyrażający poglądy większości młodzieży akademickiej. Ale już niebawem buntowniczy Hupka związał się z krytykowanym przez siebie nurtem politycznym, narażając się ponownie na atak. „Młody akademik

⁴⁷ „Obrona Ludu: tygodnik Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego” 8 III 1902, 10.

⁴⁸ Oba cytaty: [J. Hupka], *Z Czytelni akademickiej*, „Nowa Reforma” 17 VII 1887; idem, *W sprawie adresu do T.T. Jeża*, „Czas” 19 VII 1887.

Hupka, o sentymentalnym wyglądzie, pchał się zawsze między paniczów, lecz on, chłop z pochodzenia, musiał zawsze skromnie spuszczać oczka, i po lokajsku czapkować. Potrzebne więc było jakieś odznaczenie się, jakaś lokajska przysługa, aby p. Hupka mógł w towarzystwie arystokracji głowę podnieść w górę” — pisała kąśliwie „Odnowa Ludu”⁴⁹.

W październiku 1896 r. Hupka wstąpił do Klubu Konserwatywnego⁵⁰. Utworzyli go neokonserwatyści, sięgający do politycznej spuścizny krakowskich stańczyków, skupieni wokół pisma „Ruch Społeczny”, założonego z inicjatywy Antoniego Górskiego⁵¹. Powołana przez Jaworskiego, Górskiego i Adama Krzyżanowskiego organizacja o charakterze ideowo-politycznym zrzeszała konserwatystów młodszej generacji, między innymi Stanisława Estreichera, Jana Kantego Fedorowicza, Piotra Górskiego, Juliusza Leo, Józefa Popowskiego, Rudolfa Starzewskiego i Tadeusza Starzewskiego. Środowisko to akcentowało potrzebę przebudowy stosunków społecznych i gospodarczych, jednocześnie zwalczało radykalne odłamy ruchu ludowego, socjalistów i szczególnie Narodową Demokrację⁵². Ale neokonserwatyści nie reprezentowali już tej siły, co stańczycy, jak pisze badacz przedmiotu: „myśleli nowocześnie, nie brakowało im też inicjatywy, ale byli to już politycy na miarę lokalną, galicyjską czy też tylko krakowską — daleką od formatu tamtych”⁵³. Nowe pokolenie konserwatystów skłonne było natomiast podjąć współpracę z umiarkowanym skrzydłem ludowców. Klub Konserwatywny dążył do pozyskania, obok zamożnego ziemiaństwa i inteligencji, także bogatszych włościan oraz poparcia ze strony duchowieństwa rzymskokatolickiego.

⁴⁹ (Mieszczanin), *Co to za jeden*, „Obrona Ludu: tygodnik Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego” 26 V 1900, 50. W przestrzeni publicznej pojawiały się wówczas pogłoski o chłopskim pochodzeniu Hupki.

⁵⁰ W. Feldman, *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*, t. 2, Kraków 1907, s. 210.

⁵¹ „Ruch Społeczny” powstał z inicjatywy Antoniego Górskiego. Pismo ukazywało się w cyklu dwutygodniowym przez niespełna dwa lata („dwutygodnik polityczny i naukowy”), a od 1899 r. z podtytułem: „dwutygodniowy dodatek do „Czasu””. Ostatni numer — 25–26 ukazał się w 1899 r. Zob. też: A. Redzik, „Ruch Społeczny” (1898–1899) — *czasopismo prawno-polityczne prof. Antoniego Górskiego*, „Palestra” 2011, 5–6, s. 217–220.

⁵² Np. jeden z liderów endecji, Stanisław Grabski, podsłuchiwał rozmowę Jaworskiego, Hupki i Krzyżanowskiego w sprawie usunięcia z Galicji redaktorów „Przeglądu Wszechpolskiego”, „Wspomnienie prof. Stanisława Grabskiego o pracach w Lidze Narodowej”, APAN, Papiery Stanisława Kozickiego, sygn. 30, k. 33.

⁵³ W. Łazuga, *Ostatni stańczyk*, s. 103. Ciekawa konstatacja Michała Jaskólskiego, że neokonserwatyści „nie tylko godzili się z zastaną nazwą stańczyków, ale gotowi byli akceptować jej bagaż również w owym ironicznym brzmieniu”, jak w Zielonym Baloniku, M. Jaskólski, *Kaduceus polski. Myśl polityczna konserwatystów krakowskich 1866–1934*, Warszawa–Kraków 1990, s. 242.

Hupka poświęcił tym kwestiom artykuł na łamach „Czasu”. Pisał: „Walka o wpływ na chłopą, walka o głosy chłopskie rozpoczyna się znów na całej linii, ziarna nieufności do dworu i plebanii zaczynają znów kiełkować; znać już pewne zamknięcie się w sobie chłopskich polityków, pewne niedowierzanie, pewną tajemniczość, jaką do niedawna szczerzej przed księdzem i swym sąsiadem z dworu ze swych zapatrywań politycznych zwierzający się — otoczyć się teraz usiłuje”. Zarzucał wywołanie antagonizmu plebania — dwór ze strony wszechpolskich agitatorów. Podkreślał istniejące podziały wśród ludowców. Krytycznie odniósł się do agitacji prasowej „partii Witosa” (tj. PSL „Piast”), sądził, że remedium na „zalew radykalizmu”, „znieprawienie dusz i sumień ludu” może być współdziałanie „umiarkowanych i na gruncie katolickim stojących stronnictw, z polskim duchowieństwem”⁵⁴.

W tym kontekście należy stwierdzić, że Hupka — gorliwy katolik — często usiłował wykorzystywać hierarchię kościelną instrumentalnie do realizacji własnych celów politycznych. Z punktu widzenia zasad Kościoła był dla niego jednym z podstawowych gwarantów utrzymania polskości.

Na krakowskim zgromadzeniu 8 września 1907 r. Klub Konserwatywny przekształcił się w Stronnictwo Prawicy Narodowej (SPN) pod przewodnictwem Zdzisława hr. Tarnowskiego⁵⁵. W maju 1910 r. Hupka został członkiem Wydziału SPN, dołączając tym samym do ścisłego kierownictwa galicyjskich konserwatystów⁵⁶. Mając zapewniony dostęp do organu prasowego konserwatystów, „Czasu”, jako jeden z jego darczyńców rozwijał swoje zamiłowanie do publicystyki politycznej, zasłynął zwłaszcza ciętymi polemikami, nierzadko z akcentami personalnymi wobec politycznych przeciwników⁵⁷.

Ważną częścią aktywności Hupki stał się udział w pracach autonomicznego Sejmu Krajowego we Lwowie. Był on zdominowany przez konserwatystów — ziemian, którym kurialny system wyborczy zapewniał przewagę

⁵⁴ Verax [J. Hupka], *Z ruchu ludowego*, cz. 1–2, „Czas” 10, 11 III 1914.

⁵⁵ *Stronnictwo Prawicy Narodowej*, „Czas” 8 IX 1907; *Prawica narodowa*, „Czas” 9 IX 1907. B. Szlachta, *Z dziejów polskiego konserwatyzmu*, Kraków 2000, s. 154–155; A. Górski, *Dwanaście lat istnienia Klubu Konserwatywnego*, Kraków 1908.

⁵⁶ Do wydziału SPN wybrani zostali również: Antoni Wodzicki, Jan Konopka, Kazimierz Morawski, Michał Chyliński, Antoni Mars, Władysław Leopold Jaworski; jako zastępcy: Edward Mycielski, Alfred Halban, August Sokołowski, Julian Nowak, Gustaw Szaszkiewicz, Aleksander Dąbski i Stanisław Konopka, a więc elita ruchu konserwatywnego w Galicji, *Prawica narodowa*, „Czas” 8 V 1910; *Trzecie walne zgromadzenie Stronnictwa Prawicy Narodowej. Odbyte 7 maja 1910 roku w sali Rady powiatowej w Krakowie. Stronnictwo Prawicy Narodowej*, Kraków 1910, s. 33.

⁵⁷ M. Jakubek, *Krakowski „Czas” — środowisko dziennikarskie w latach 1848–1918*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2005, 132, s. 148.

w izbie. Hupka uczestniczył w akcjach przedwyborczych, w sierpniu 1895 r. został mężem zaufania w okręgu tarnowskim⁵⁸. Jeszcze podczas trwania VII kadencji, po złożeniu mandatu przez Franciszka Mycielskiego, Hupka został 30 listopada 1898 r. posłem z okręgu tarnowskiego z I kurii większej własności⁵⁹. Przrzeczenie poselskie złożył 23 lutego 1899 r., wybrany został do sejmowych komisji gminnej i podatkowej⁶⁰. Mandat poselski pełnił również w kolejnych kadencjach – VIII (1901–1907), IX (1908–1913) i X (1913–1914), do wybuchu wojny⁶¹. Był też w latach 1908–1914 zastępcą członka sześciuosobowego Wydziału Krajowego we Lwowie, „zarządzającego i wykonawczego organu reprezentacji kraju”⁶². Należał do grona aktywnych posłów, w różnym czasie pracował w sejmowych komisjach: administracyjnej, reformy agrarnej, apelacyjnej w sprawach podatku osobisto-dochodowego. Był także sekretarzem w komisji gospodarstwa krajowego. Opracował kilka znaczących projektów, między innymi o Izbie Rolniczej w Krakowie (1901) i ustawie łowieckiej (1907)⁶³, ale przede wszystkim zasłynął jako autor *lex Hupka*, czyli projektu ustawy o niepodzielności gruntów w razie sukcesji beztestamentowej (1899).

Projekt ten był pokłosiem wcześniejszych przemyśleń Hupki zawartych w pracy *Gospodarka na gruntach wspólnie używanych w Galicji* (Kraków 1897). Dążył do stworzenia średniej warstwy włościańskiej, z utrzymaniem wysokiego poziomu produktywności wsi. Nie uzyskał aprobaty macierzystego środowiska konserwatystów krakowskich:

Pewna znów część posłów, a mianowicie panowie podolscy i większa część obszarników ze wschodniej Galicji między Rusinami zamieszkałych, wprost nie chciała uchwalenia tych wniosków. Panowie ci mówili tak: „Ustawy

⁵⁸ W sprawie wyborów do Sejmu, „Czas” 11 VIII 1895.

⁵⁹ „Wykaz członków i posłów Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na IV-ą sesję VII. periodu w roku 1898/9”, Lwów, BJ, sygn. 15553III/64a; Mowa wypowiedziana na zgromadzeniu przedwyborczym większej własności okręgu tarnowskiego, dn. 29 listopada, Kraków 1898.

⁶⁰ Sejm Krajowy we Lwowie — sprawozdania stenograficzne, IV sesja, VII periodu z roku 1898/9: od 28 XII 1898 do 28 III 1899, s. 48, 49, 177.

⁶¹ Wyniki wyborów do Sejmu Krajowego 1901–1908 — „Materiały do wybranych zagadnień politycznych 1903–1913”, BJ, Teki Bobrzyńskiego, sygn. 8109, k. 98–103. Atmosferę i realia kampanii wyborczych omawia Magdalena Semczyszyn, *Specyfika kampanii wyborczych do Sejmu Krajowego i Rady Państwa w Galicji Wschodniej w latach 1867–1901*, w: *Między polityką, historią a pamięcią historyczną*, red. W. Łazuga, S. Paczos, Poznań 2016, s. 17–33.

⁶² Sejm Krajowy we Lwowie — sprawozdania stenograficzne, I sesja I, IX periodu, 26 pos., ł. 1309–1912.

⁶³ [J. Hupka], *Ustawa łowiecka uchwalona!*, „Rola” 13 X 1907, 7; *Ustawa łowiecka z dnia 13 lipca 1909. Ustawa łowiecka dla Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów 1909.

takie albo na niewiele się przydadzą, a w takim razie nie warto ich uchwalać, albo też osiągną zamierzony skutek, a w takim razie my ich uchwalać nie chcemy. Jeżeli bowiem wejdą w życie i osiągną skutek, to przyczynią się do wytworzenia warstwy zamożnych i niezależnych włościan, do wzmocnienia zatem i podniesienia znaczenia i wpływu stanu włościańskiego w ogóle. Takie zaś wzmocnienie stanu włościańskiego jest bardzo pożądane w zachodniej części kraju, gdzie chłopci są Polakami i gdzie bardzo wielu z nich wie już o tem, że są Polakami, ale nie jest pożądane dla nas Polaków między Rusinami zamieszkałych, bo u nas wzmocnienie stanu chłopskiego, byłoby zarazem wzmocnieniem narodowości ruskiej. My zaś jako Polacy, na Rusi zamieszkali moglibyśmy się zgodzić na wzmocnienie narodowości ruskiej, jeżeliby sami Rusini uchwalenia tych wniosków się domagali, i żądali tego od nas jako ustępstwa. Ale skoro Rusini siedzą cicho i wcale tego od nas nie żądają, to my nie myślimy robić im dobrze bez ich woli, ani też objaśniać ich, że to by dla nich dobrem było”. Tak mówili panowie polscy w sejmie zasiadający i z tych powodów nie chcieli uchwalić tych wniosków, to też od samego początku sejm było wszystkim wiadome, że wnioski Hupki w tej sesji uchwalone nie będą, i że w najlepszym razie na odesłaniu ich do Wydziału krajowego się skończy⁶⁴.

Prasa socjalistyczna obrzuciła Hupkę wyzwiskami, a organ ludowców „Przyjaciel Ludu” namawiał wręcz do jego „publicznej egzekucji”. Według informacji prasowej zebrano 3 tys. zbiorowych chłopskich petycji przeciw projektowi⁶⁵. Nierzadko z ironią i złośliwością wypowydano się na temat

⁶⁴ *Co jest złego we wnioskach posła Hupki i towarzyszy? Chłopom polskim te uwagi poświęca prawdziwy przyjaciel ludu*, wyd. J. Kulczycki, Kraków 1900, s. 5–6 (tam też projekt ustawy — *lex Hupka* z objaśnieniami). W złośliwej charakterystyce: „Hupka chce tę hołotę uszlachetnić w oryginalny sposób, tak, aby nigdy nie wyzwoliła się z jarzma, aby na wieki przed wszystkimi innymi celami, jeden spełniała: służbę w obroży pańskiej. Oto idea niepodzielných gruntów, oto *lex Hupka*! Tworząc zasobny stan chłopski przez zagłodzenie tych, którym ślepy traf nie da dziedzictwa, przemienić chłopca w arystokratę, podpierającego plecami zmurszały dwór szlachecki, czyż nie o to idzie, panie doktorze?”, Monokl [S. Rossowski], *Dr Jan Hupka*, w: *Wizerunki sejmowe. Ludzie i sprawy. Przyczynek do historii samorządu galicyjskiego. Seria pierwsza*, Lwów 1903, s. 59. Humorystycznie: „Gdy Marszałek Sejm otworzył [– –] pan Hupka... / Ciekawym wnioskiem wystrzelił / Aby chłop gruntów nie dzielił / I chłopskiego pragnął dobra / Macał chłopca popod ziobra / Figa chłopu nie zegarek! / Chłop jest zły na ten podarek, / Petycyi nadeszła kupka, / Zżyma się na nie pan Hupka... / Sejm rozważa rzecz pomału, / I śle wszystko do Wydziału. / Lecz że budżet uchwalony. / Marszałek rzekł: Sejm skończony! / Z gniewu sapie, z gniewu tupka, / Zły na Sejm słusznie pan Hupka”, Żaba [H. Sienkiewicz], *Po Sejmie*, „Diabeł. Czasopismo satyryczno-humorystyczne, ilustrowane” 15 V 1900, 10; B. Babraj, *Żaba między Galicją a Wiedniem. Miscellanea sienkiewiczowskie*, Wrocław 2018, s. 46.

⁶⁵ *Co jest złego we wnioskach posła Hupki i towarzyszy?*, s. 4; *Sejm*, „Przyjaciel Ludu” 5 V 1900, 19; [Vivus], *Listy z Galicji. Lex Hupka*, „Prawda” 29 IV 1900, 19; D. Grzybek, *Jak*

ziemiańskiego pochodzenia Hupki. I tak na przykład Jakub Bojko notował: „Jam ciekaw, co by też powiedział «Czas», gdyby tak stanął ksiądz jaki na ambonie i powiedział tak do ludu: «Moi parafianie! Jest tu taki pan Hupka, co jak idzie około kościoła, to czapkę trzyma w ręce, a ja wam mówię, że to jest drab i wilk w owczej skórze, tacy wywołali rzeź w roku 1846 itd. [– –] Ukorzyłyby się pewnie tak sponiewierany, bo gdyby się poźalił, to by to było «skutkiem agitacji»”⁶⁶. Z kolei „Obrona Ludu” — organ Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego — tak pisał o rodowodzie Hupków:

W chacie chłopskiej, gdzieś w czeskiej krainie, ujrzał światło dzienne na początku XIX w. ojciec naszego „wielkiego” posła Hupki. Sprzykrzyła się bieda wieśniacza synowi czeskiej ziemi, więc przywędrował do Polski. [– –] Tutaj [w Galicji — przyp. autorów] sprytny włościanin czeski wchodzi w szlacheckie koneksje, żeni się z p[anią] Zubrzycką, wiodącą swój ród od warzechy i patelni, i staje się naraz właścicielem dóbr ziemskich, panem i arystokratą, bogaci się dalej kosztem uciemnionej ludności galicyjskiej. Syn zbogaconego w ten sposób włościanina, „wielki” nasz poseł Hupka, żeni się znowu ze szlachcianką, p[anią] Dzwonkowską, jest, jak wiadomo, właścicielem Niwisk pod Mielcem i arystokratą całą gębą. Oto rodowód pana Hupki, oto opowieść, kto go zrodził...⁶⁷.

Pomimo nieprzychylnych, a nierzadko niesprawiedliwych ocen ze strony ludowców, nie da się zaprzeczyć, że Hupkę żywo interesowała sytuacja materialna włościan. Agitował za tworzeniem zawodowych stowarzyszeń i kółek rolniczych, czemu poświęcił broszurę pt. *Zawodowe stowarzyszenia rolnicze* (Kraków 1902)⁶⁸. W celu obrony interesów rolników we wrześniu 1907 r. wspólnie z Janem Kaczakiem z Baranowa Sandomierskiego założył tygodnik „Rola”, formalnie występujący jako organ prasowy Polskiego Związku Rolników. Od 15 kwietnia 1908 r. pismo stało się własnością Hupki, a następnie zostało przejęte — za jego zgodą — przez SPN, w którego władzach (Wydział Wykonawczy) zasiadał od maja 1910 r. Początkowo redaktorem naczelnym był Adolf Nowak, a od numeru czwartego Antoni St. Bassara — kierownik szkoły w Niwiskach. Początkowo pismo ukazywało się w nakładzie ok. tysiąca egzemplarzy, pod koniec 1908 r. liczba stałych czytelników i prenumeratorów zaczęła

przeprowadzić gospodarczą modernizację, zachowując ład polityczny? *Myśl społeczna galicyjskich konserwatystów*, „Politeja” 2005, 2, s. 472.

⁶⁶ J. Bojko, *Gorące słowa. Wybór pism*, oprac. F. Ziejka, Kraków 2002, s. 11.

⁶⁷ Mieszczanin, *Co to za jeden*, „Obrona Ludu: tygodnik Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego” 26 V 1900, 50.

⁶⁸ J. Hupka, *Zawodowe stowarzyszenie rolników*, „Rola” 29 III 1908, 13.

jednak spadać. Stąd SPN zdecydowało się na zmianę profilu pisma z polityczno-propagandowego na „chłopski tygodnik ilustrowany o zasadach narodowych i katolickich” (od 1910 r. przyjęto podtytuł: „Tygodnik obrazkowy na niedzielę ku pouczeniu i rozrywce”). Po tych zmianach tygodnik stał się bardziej poczytny, trafiał na galicyjską prowincję. W 1911 r. wydawanie „Roli” przejął Władysław Kopernicki. Wówczas nakład wzrósł do ponad 5 tys. egzemplarzy. Znaczną część zamieszczanych w „Roli” artykułów i omówień napisał sam Hupka, ale po 1910 r. nie sygnował ich swoim imieniem i nazwiskiem, ani też inicjałami czy pseudonimem. Jego osiągnięcia przypomniane zostały w artykule pt. *Założyciele „Roli”*, w którym czytamy: „Jako prezes Banku ziemskiego w Łańcucie, prezes Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, członek komisji włości rentowych, rozwija działalność praktyczną na polu ekonomicznym, w Sejmie zaś i w stronnictwie swoim bierze znakomity udział w polityce kraju. Ta szeroka działalność p. Hupki wykazuje wiele poważnych rezultatów. Nazwisko jego stało się znanym w całym kraju”. Pismo ukazywało się do 1913 r.⁶⁹ Stało się mocnym argumentem w sporach politycznych.

Spyry te pojawiły się między innymi podczas debaty nad zgłoszonym przez namiestnika projektem powołania Rady Kultury Krajowej, mającej za zadanie wspomagać polskie i ukraińskie rolnictwo. Ze strony narodowych demokratów i części wspierających ich podolaków pojawiły się zarzuty o „zamachu na autonomię” kraju, a w Sejmie Krajowym doszło do gwałtownych polemik. Hupka 20 stycznia 1910 r. stwierdził, że Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe nazywa się stronnictwem wszechpolskim, bo „wszędzie chce osłabić naród polski”. W Królestwie przyczyniło się do zmniejszenia liczby polskich mandatów do rosyjskiej Dumy Państwowej, w Poznańskim — weszło w konflikt z Katolicką Partią Centrum, a w Galicji sieje „waśń narodową” i demoralizację. Skrytykował ciągłą agitację prowadzoną w Uniwersytecie Lwowskim, niepozwalającą na normalną pracę uczelni. Jego zdaniem w kraju zapanowała już „nie demagogia, lecz anarchia”. Sejmowe wystąpienie Hupki spotkało się z równie ostrą reakcją adwersarzy politycznych z Narodowej Demokracji. Stanisław Głabiński skrytykował „różniczkowanie stronnictw” na klasowe. Również inni dyskutanci, jak należący do tego samego obozu

⁶⁹ *Założyciele „Roli”*, „Rola” 31 XII 1911, 53; J. Jarowiecki, *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, t. 2, Kraków 2006, s. 25; J. Myśliński, *Z dziejów prasy konserwatywnej w Krakowie przed pierwszą wojną światową. Sprawy finansowania wydawnictw*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 5, 1966, 1, s. 126–127; W. Bieńkowski, op. cit., s. 109; A. Koziołek, *Od „prasy dla ludu” do „prasy ludowej” — ewolucja polskich czasopism w zaborze austriackim*, „Wieś i Rolnictwo” 2019, 4, s. 81; A. Więch, *Dr Jan Hupka*, s. 206–207; idem, *Polityk, podróżnik*, s. 98–99.

Ernest Adam, zwrócili uwagę na gwałtowne w formie i treści przemówienie Hupki, w którym mówił on o „szkodliwości” działań endecji we wszystkich dzielnicach polskich. Tadeusz Tertil wypowiedział się o „reakcyjności” Hupki, protestował przeciw dzieleniu sejmu na „część agrarną i miejską”, podkreślił wspieranie Jana Stapińskiego przez konserwatystów przy likwidacji nadużyć w kierowanym przez niego Banku Parcelacyjnym. Roger de Battaglia zarzucił Hupce „zjadliwość”, a pod adresem większości konserwatywnej, nieskutecznie zabiegającej o rozszerzenie swobód autonomicznych kraju, wypowiedział gorzkie słowa: „Sztandary autonomiczne przywykliśmy wywieszać tylko w święta”⁷⁰.

Kolejne ważne wystąpienie sejmowe Hupki podczas debaty budżetowej 15 listopada 1910 r. dotyczyło problemów parcelacji i zmniejszania się ilości ziemi folwarcznej. Proponował utworzenie Krajowego Biura Nadzoru Parcelacyjnego — instytucji, która kierowałaby podziałem gruntów, przeciwdziałając żywiołowej akcji parcelacyjnej. Wyrażał przy tym nadzieję, że Sejm „w tej lub innej formie przyłoży rękę do naprawy opłakanych stosunków parcelacyjnych”⁷¹. Trzeba bowiem pamiętać, że w Galicji, w odróżnieniu od innych dzielnic zaborczych, występował dotkliwy głód ziemi. Ugrupowania ludowe naciskały, aby umożliwić nabycie ziemi przez włościan, co jednak spotykało się z oporem w kręgach ziemiańskich⁷².

Jeszcze w styczniu 1908 r. w imieniu konserwatystów Hupka przewodniczył negocjacom z Polskim Stronnictwem Ludowym (Janem Stapińskim) w sprawie utworzenia wspólnego bloku podczas wyborów do Sejmu Krajowego. Zakończone sukcesem rozmowy sprawiły, że konserwatyści mogli otrzymać część mandatów z kurii wiejskiej. Na łamach „Roli”, wraz z sformułowaniem przez Hupkę hasłem „Rolnicy polscy, mali i wielcy — łączcie się!”, pojawiły się gwałtowne ataki na narodowych demokratów, coraz skuteczniej rywalizujących o wpływy na wsi⁷³.

⁷⁰ Przebieg dyskusji zob. *Sejm Krajowy we Lwowie — sprawozdania stenograficzne*, I sesja, IX periodu, 60 pos., ł. 3351–59; 61 pos., ł. 3627–33; 62 pos., ł. 3681–84, 3772–73, 3742–50; 63 pos., ł. 3740–50.

⁷¹ W.L. Jaworski, *Listy z Sejmu. R. 1910*, Kraków 1911, s. 248.

⁷² A. Garlicki, *Powstanie Polskiego Stronnictwa Ludowego — Piast 1913–1914*, Warszawa 1966, s. 20–22.

⁷³ *Rozbijające zgody rolniczej*, „Rola” 16 II 1908, 7; W. Bieńkowski, op. cit., s. 109; A. Więch, *Dr Jan Hupka*, s. 202; idem, *Polityk, podróżnik*, s. 79; K. Dunin-Wąsowicz, *Z dziejów sojuszu obszarnictwa z bogatym chłopstwem w Galicji (1907–1914)*, PH 46, 1955, 1–2, s. 215; A. Garlicki, op. cit., s. 15; A. Zakrzewski, *Wincenty Witos. Chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977, s. 39–41; *Przegląd nurtów myśli politycznej Narodowej Demokracji w Galicji i odrodzonej Polsce. Pamiętniki Stanisława Rymara*, red. A. Staniszevska, Kraków 2017, s. 55–62; *Proces Stapińskiego z „Ojczyzną”*, „Ojczyzna” [dodatek do nr 39] 24 IX 1911;

Kolejną próbę poszerzenia zasięgu oddziaływania konserwatyści podjęli wobec Polskiego Centrum Ludowego, którego lider, ks. Leon Pastor, w liście do namiestnika Galicji Michała Bobrzyńskiego zapowiedział wstąpienie do tworzonego przez Hupkę Polskiego Związku Rolników. Licząc się z przystąpieniem ks. biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, Hupka wstrzymał się z przesłaniem statutu do namiestnictwa, pragnąc dać czas ks. Pastorowi na podjęcie decyzji⁷⁴.

Na tle sporu o kształt systemu wyborczego część konserwatystów, między innymi Juliusz Leo i Jan Kanty Fedorowicz, opuściła szeregi SPN i przystąpiła do tzw. demokratów bezprzymiotnikowych⁷⁵. Po wyborach do Sejmu Krajowego w lutym–marcu 1908 r.⁷⁶, za namową Bobrzyńskiego konserwatyści (krakowskie SPN, klub autonomistów i klub rolniczy) połączyli siły, tworząc 14 września jeden klub sejmowy pod przewodnictwem Wojciecha Dzieduszyckiego⁷⁷. Poza nim pozostało kilku posłów, którzy utworzyli tzw. Centrum. Do klubu nie przystąpili także wschodniogalicyscy konserwatyści (podolacy) Witold ks. Czar-toryski i Tadeusz Cieński, deklarując swoją bezpartyjność, faktycznie jednak zbliżając się wówczas do Narodowej Demokracji. Rysy w jedności klubu przyniosła sprawa wyboru 24 października 1908 r. do Wydziału Krajowego Ukraińca Iwana Kiweluka, przy przegranej moskalofila — dr. Bohdana Krynickiego⁷⁸.

W swoich wystąpieniach sejmowych Hupka nie ograniczał się do kwestii rolnych. Rozumiał potrzebę rozwoju przemysłowego kraju, zwłaszcza kwestie związane z wydobywaniem i transportem ropy naftowej. Był jednym z udziałowców zawiązanej 15 stycznia 1895 r. Spółki Naftowej Męciniński, Płocki, Suszycki i Sroczyński z kapitałem zakładowym w wysokości 400 tys. zł⁷⁹. Przystąpili do niej Stefan Sękowski, Henryk

Sprawozdanie z procesu Stapińskiego przeciw „Ojczyźnie”, „Ojczyzna” 24 III 1912, 13; Wielki proces polityczny: P. Stapiński przeciw „Ojczyźnie”. Przesłuchanie posła Hupki, „Nowiny” 20 III 1912, 65.

⁷⁴ Ks. L. Pastor do M. Bobrzyńskiego, 27 X 1908, BJ, Teki Bobrzyńskiego, sygn. 8089 III, k. 440–441.

⁷⁵ *Rozłam w Klubie posłów krakowskich*, „Nowa Reforma” 23 IX 1907; *Zgromadzenie wyborców. Mowa J. E. Bobrzyńskiego*, „Czas” 6 III 1908.

⁷⁶ Ocena wyborów zob. niepodpisane artykuły Hupki: *Zgoda rolnicza górą*, „Rola” 1 III 1908, 9; *Kłęska wrogów rolnika*, „Rola” 8 III 1908, 10.

⁷⁷ *Sejm. Organizacja klubów sejmowych*, „Gazeta Narodowa” 4 X 1908.

⁷⁸ M. Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. A. Galos, Wrocław–Kraków 1957, s. 128–129.

⁷⁹ *Wielka spółka naftowa*, „Nafta: organ Towarzystwa techników naftowych we Lwowie” 1 I 1895, 1.

hr. Szeliski i Hupka, wnosząc kolejne sumy. Pojedynczy udział ustalono na 500 zł. Zebrane niezbędne doświadczenia związane z eksploatacją ropy naftowej Hupka wykorzystał, przygotowując projekt zmiany sposobu transportowania ropy. Na posiedzeniu Sejmu 13 stycznia 1910 r. poddał analizie system dochodów krajowych, a wskazując na możliwe nowe źródła finansowe, wystąpił z projektem budowy rurociągu przebiegającego z Zagłębia Naftowego (Borysław-Drohobycz) aż do granicy niemieckiej. W uzasadnieniu podkreślił znaczenie inwestycji:

Rurociąg taki w rękach kraju oprocentowałby i zamortyzowałby zaciągniętą na jego budowę pożyczkę w niewielu ratach, byłby potem stałym źródłem wielkich milionowych dochodów dla kraju i byłby zarazem najskuteczniejszą pomocą dla naszego przemysłu naftowego, pozwoliłby bowiem nowym producentom zalać swą ropą Niemcy i wyprzeć amerykańską konkurencję. — Kraj stworzyłby sobie w ten sposób zupełnie samodzielnie swój krajowy monopol transportu ropy, gdyż koleją nie poszłaby już więcej ani jedna cysterna. Kraj miałby z tego i wielkie, bardzo łatwe do obliczenia na podstawie kilkuletniego przecięcia produkcji ropy i kosztu frachtów kolejowych dochody, i miałby w swoim wyłącznym ręku losy i przyszłość tego jedyne dotąd naprawdę wielkiego krajowego przemysłu⁸⁰.

Przedłożony projekt nie uzyskał akceptacji ze strony posłów.

Hupka uczestniczył w ciągłych się przez lata pracach nad sejmową reformą wyborczą⁸¹. Podczas debat uzasadniał konieczność kompromisowego podziału mandatów pomiędzy Polaków i Ukraińców.

Opierając więc — mówił — rozdział mandatów i wymiar uprawnień wyborczych przy uwzględnieniu inteligencji, musimy przyznać Rusinom tyle mandatów, ile na nich ze stosunku opłacanych przez społeczeństwo ruskie bezpośrednich podatków wypada. Sprawiedliwość zaś wobec Rusinów i przyznanie im na każdym polu wszystkiego, co im się słusznie należy, i co dla ich narodowego rozwoju jest potrzebne, nie wyklucza bynajmniej jak najbardziej stanowczej i jak najskuteczniejszej ochrony mniejszości polskich we wschodniej części kraju⁸².

⁸⁰ Mowa posła Jana Hupki, w: *Z sesji zimowej Sejmu Galicyjskiego r. 1910*, Kraków 1910, s. 65–66.

⁸¹ J. Buszko, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji*, Warszawa 1956; B. Szlachta, *Polscy konserwatyści wobec ustroju politycznego do 1939 roku*, Kraków 2000; M.A. Bułachtin, *Konserwatyści polscy a reforma ustawodawstwa wyborczego Galicji na początku XX wieku*, „Zeszyty Prawnicze” 7, 2007, 1, s. 101–112.

⁸² Mowa posła Jana Hupki, s. 84–85.

Obszernie swoje stanowisko przedstawił na posiedzeniu SPN 10 marca 1912 r. Mówił:

A jeżeli przy wyborach do czteroprzymiotnikowej Izby Posłów, gdzie jest też Izba Wyższa, przyznano Rusinom 26,4 proc. z ogółu posłów galicyjskich, to przy nowej ordynacji wyborczej do jednoizbowego Sejmu, który kurialnym ma pozostać, niepodobna nam zdecydować się na dojście, a pod żadnym już warunkiem nie może być mowy o przejściu w ustępstwach tej granicy. Nie może też być mowy o tym, aby z kurii mniejszej własności mogli mieć chłopci ruscy więcej mandatów od liczniejszych, zamożniejszych i pod każdym względem życiowo i gospodarczo dzielniejszych chłopów polskich.

Zgodnie z dotychczasowym zwyczajem Hupka opowiedział się za desygnowaniem do Wydziału Krajowego dwu Rusinów, ale wystąpił przeciw tworzeniu odrębnej kurii ruskiej.

To są moim zdaniem, najdalsze granice ustępstw na polu reformy wyborczej. Pójść dalej, byłoby to faworyzowanie po prostu interesów ruskich, byłoby to uprzywilejowanie Rusinów z naszą narodową krzywdą. — Dotąd a nie dalej. Z całą stanowczością bronić możemy tego stanowiska w kraju i poza krajem, wobec obcych i swoich, powtarzając naszym nacjonalistom trafne słowa marszałka krajowego, że nasza siła narodowa nie leży w słabości Rusinów [wyróżnienie oryg.], jeżeliby przywódcy ruscy w stosunku do nas odwrotnego są pod tym względem zdania, to możemy ich tylko żałować, ale w słusznym poczuciu naszej moralnej i kulturowej wyższości, nie możemy żadną miarą naśladować!⁸³

Konsekwentnie popierał kompromisowy projekt przyznania Ukraińcom 26,4 proc. mandatów, ostro zwalczany przez tzw. Antyblok (podołacy, Centrum i grupa „Rzeczpospolitej”, narodowi demokraci oraz chrześcijańsko-ludowi)⁸⁴. W listach z 18 lipca i 1 sierpnia 1913 r. informował Jaworskiego, że nowy namiestnik Galicji Witold hr. Korytowski miał zagrozić przedstawicielom Antybloku rozwiązaniem Sejmu i przeprowadzeniem nowych „bezzstronnych wyborów”, w których większość

⁸³ *Prawica narodowa*, „Czas” 11 III 1912; *Prawica Narodowa o reformie wyborczej*, „Rzeczpospolita” 16 III 1912.

⁸⁴ Centrum — ugrupowanie konserwatystów wschodniogalicyskich kierowane przez Tadeusza Cieńskiego i ks. Witolda Czartoryskiego, grupa „Rzeczpospolitej” — powstałe w 1909 r. inteligentkie ugrupowanie secesjonistów z Narodowej Demokracji (Stefan Dąbrowski, Edward Dubanowicz, Stanisław Kasznica i in.). Zob. szerzej: A. Wątor, *Ziemiąnin polityk. Tadeusz Cieński 1856–1925. Z dziejów konserwatyzmu wschodniogalicyskiego*, Szczecin 1997, s. 53–54.

mandatów zdobyliby zwolennicy ugody z Rusinami⁸⁵. W ostatniej fazie prac nad sejmową reformą wyborczą (na przełomie 1913 i 1914 r.) zasiadał w komisjach: do sprawy kurii średniej własności i dla wykreślenia okręgów wyborczych⁸⁶.

Okazywana przez Hupkę wrogość wobec narodowych demokratów wiązała się z jego uczestnictwem w kampaniach wyborczych do Sejmu Krajowego i austriackiego parlamentu (Rady Państwa). W kolejnych latach na tle stosunku do Wiednia i wyboru politycznych orientacji przed wybuchem wojny rywalizowały ze sobą dwa ugrupowania — Blok Namiestnikowski (tworzyli go „demokraci bezprzymiotnikowi”, konserwatyści krakowscy i ludowcy) i sygnalizowany wyżej Antyblok⁸⁷. Zwycięskie dla konserwatystów, przeprowadzone przy silnym wpływie administracji wybory parlamentarne z 1911 r. zostały dosadnie skomentowane przez Hupkę. W liście do namiestnika złożył „gratulacje z powodu tak pod każdym względem świetnego wyniku wyborów”, bowiem „rezultat ogólny przeszedł po prostu najśmielsze oczekiwania”, doprowadzając do znaczącej redukcji liczby mandatów uzyskanych przez Narodową Demokrację. A odnosząc się do wyboru zwalczanych endeckich posłów (Józefa Ptasia, Aleksandra Skarbka, Jana Zamorskiego), konkludował: „Pójdą dalej pod komendę [Stanisława] Grabskiego i do reszty zniszczą i zdyskredytują całą mafię grupującą się koło «Słowa Polskiego», co dla uspokojenia kraju i dla przyszłych ugodowych kroków wobec Rusinów jest bardzo pożądane”⁸⁸. Nadzieje na uspokojenie sytuacji okazały się jednak płonne. Antyblok poparty przez galicyjski episkopat doprowadził od ustąpienia Bobrzyńskiego ze stanowiska namiestnika, a konserwatystom zagroziły rozłamy⁸⁹. Analizując niekorzystny rozwój sytuacji, Hupka w listach do Jaworskiego konkludował, że endecja doprowadzi „do ruiny nasz wpływ w państwie i kraju”. Radził, aby nie oszczędzać lidera endecji Stanisława Grabskiego w polemikach prasowych, na łamach „Czasu” piętnować go „jako wyuczonego w szkole socjalistyczno-anarchistycznej

⁸⁵ T. Dudek, *Stronnictwa konserwatywne zaboru austriackiego wobec kwestii ukraińskiej w Galicji w przededniu wybuchu I wojny światowej (lata 1913–1914)*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2013, 18, s. 86.

⁸⁶ Protokoły posiedzeń komisji z 6, 7 i 9 XII 1913, BO, sygn. 13388 IV, Papiery Tadeusza Rutowskiego, k. 384–385, 389, 396–399. Hupka 14 lutego 1914 r. został wybrany do komisji bankowej i budżetowej, *Komisje sejmowe*, „Nowa Reforma” 17 II 1914.

⁸⁷ A. Wątor, op. cit., s. 47–48.

⁸⁸ J. Hupka do M. Bobrzyńskiego, Truskawiec, 5 VII 1911, BJ, Teki Bobrzyńskiego, sygn. 8094 III, k. 125–126; A. Górski, *Pamiętnik polityczny*, BN, 9725 IV, t. 1, k. 34.

⁸⁹ W. Łazuga, *Ostatni stańczyk*, s. 128; J. Hupka do J. Konopki, 4 VII 1913, za: D. Szymczak, *Galicyjska „ambasada” w Wiedniu. Dzieje ministerstwa dla Galicji 1871–1918*, Poznań 2013, s. 277.

metody”. Proponował szukanie porozumienia z biskupami tarnowskim i przemyskim, „bo ostatecznie lepiej nam będzie mieć w Sejmie zamiast ludowców, silną partię księżą [Stronnictwo Katolicko-Ludowe — przyp. autorów] — od wszechpolaków zupełnie niezależną”⁹⁰. Planów tych nie udało się zrealizować.

Wobec idei emigracji i kolonizacji

Obok udziału w życiu politycznym Hupka interesował się tak ważnym problemem społecznym, którym była emigracja zarobkowa. Dostrzegał problem przeludnienia wsi, postępującej pauperyzacji włościan, także brak możliwości zarobkowania⁹¹. Zaangażował się w promocję emigracji i kolonizacji. 14 stycznia 1908 r. wspólnie z Józefem Okołowiczem założył we Lwowie Polskie Towarzystwo Emigracyjne, którego głównym celem (zgodnie ze statutem z 17 października 1908 r.) było koordynowanie polskiej emigracji, opieka i pośrednictwo pracy dla polskiego wychodźstwa zarobkowego (do krajów Europy Zachodniej, Skandynawii, Prus oraz Brazylii i Stanów Zjednoczonych) oraz promocja kolonizacji⁹². Hupka,

⁹⁰ J. Hupka do W.L. Jaworskiego, Niwiska, 14 X 1913, 14 III 1914, APAN, Materiały Władysława Leopolda Jaworskiego. Korespondencja, sygn. III-84, k. 5, 10. Podobna konkluzja zawarta w liście Jaworskiego do Bobrzyńskiego: „konserwatyści tracą na znaczeniu”, W.L. Jaworski do M. Bobrzyńskiego, 25 I 1913, BJ, Teki Bobrzyńskiego, sygn. 8097 III, k. 19–20.

⁹¹ Podczas obrad sejmowej komisji administracyjnej żądał, by ustawa o biurach pośrednictwa pracy „ścigała i surowe nakładała kary na niesumiennej spekulantów”, W Sejmie, „Prawda” 6 VII 1901, 27.

⁹² *Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicji z W. Księstwem Krakowskim za Rok 1909*, Lwow 1910, s. 26–27; *Drugi rok działalności Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie* (1910), Kraków 1911; *Czwarty rok działalności Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie* (1912), Kraków 1913. Szerzej na temat emigracji z ziem polskich w XIX i na początku XX w. zob.: A. Gucka, *Obraz emigracji polskiej na łamach „Dziennika Poznańskiego” (1859–1939)* i „*Kuriera Poznańskiego*” (1872–1939), Warszawa 2005; G.M. Kowalski, „Upraszam o łaskawe udzielenie mi informacji w sprawach emigracyjnych...” Korespondencja do Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie (1911–1912), „Przegląd Polonijny” 30, 2004, 2, s. 97–116; idem, *Prawna regulacja wychodźstwa na ziemiach polskich pod panowaniem austriackim w latach 1832–1914*, CPH 54, 2002, 1, s. 171–191; idem, *Przestępstwa emigracyjne w Galicji 1897–1918. Z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*, Kraków 2003; idem, *Instytucje organizujące wychodźstwo w Galicji w latach 1901–1914. Organizacja, działalność, propaganda emigracyjna*, w: *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie — idee — prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych, Augustów, 15–18 września 2002 roku*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003; *Listy emigrantów do „Przyjaciela Ludu”, „Wieńca i pszczołki”, „Zarania”, „Piasta”, „Wyzwolenia” w latach 1899–1938*, wybór A. Pasternak, Rzeszów 1994;

w odróżnieniu od zdeklarowanych zwolenników emigracji, jak choćby Stanisława Szczepanowskiego, Michała Pankiewicza i ks. Józefa Janusza, uważał, że emigracja jest jedynie narzędziem do poprawy bytu materialnego ludności, swoistym „złem koniecznym”, stąd należało stworzyć odpowiednie warunki do skoordynowanej, a jednocześnie monitorowanej akcji emigracyjnej. Taki sposób myślenia dobrze ilustruje wypowiedź innego aktywnego działacza na rzecz polskiej emigracji, Wojciecha Szukiewicza z 1910 r.: „emigracja jest w pewnych warunkach zjawiskiem naturalnym, przyrodzonym, że tak powiem fizjologicznym, a więc nie można zastanawiać się nad tym, czy jest rzeczą pożądaną, czyli też nie, tak samo jak nie można zastanawiać się nad tym, czy oddychanie lub trawienie jest pożyteczne lub niepożyteczne”⁹³. W 1909 r. siedzibę towarzystwa przeniesiono do Krakowa, a Hupka został prezesem jego Rady Nadzorczej⁹⁴. Funkcję tę pełnił do 1914 r.

W latach 1909–1914 ogłosił drukiem kilka prac i artykułów poświęconych problematyce emigracyjnej, kolonizacyjnej i finansowo-rolniczej, pisząc na łamach: „Ruchu Społecznego”, „Polskiego Przeglądu Emigracyjnego”, „Pracy. Tygodnika ludowego poświęconego oświeceniu, wychodźstwu, stosunkom zarobkowym i rozrywce”, krakowskiego „Czasu” i „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego” (znacznej ich części nie sygnował własnym nazwiskiem). Szczególną rolę przypisywał polskim misjonarzom i księżom, zabiegał o druk specjalnych „kalendarzy emigracyjnych”, poradników i samouczków. Z inicjatywy Hupki umieszczono w „Polskim Przeglądzie Emigracyjnym” artykuł krytyka literackiego, historyka literatury i bibliografa Wiktora Hahna poświęcony stuleciu urodzin Juliusza Słowackiego, ze szczególnym uwzględnieniem uroczystości

Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych 1890–1891, oprac. W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, M. Kula, Warszawa 1973; *Pamiętniki emigrantów 1878–1958*, Warszawa 1960; *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII–XX w.)*, red. A. Pilch, Warszawa 1984; K. Groniowski, *Polska emigracja zarobkowa w Brazylii 1871–1914*, Wrocław 1972; I. Klarner, *Emigracja z Królestwa Polskiego do Brazylii 1890–1914*, Warszawa 1975; J. Mazurek, *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacińskiej (do 1939 roku)*, Warszawa 2006.

⁹³ W. Szukiewicz, *Sprawa wychodźstwa. Rzecz o potrzebie zorganizowania i roztoczenia opieki nad wychodźstwem ludu polskiego*, Warszawa 1910, s. 4.

⁹⁴ Rada Nadzorcza: Alfred Halban (wiceprezes), Ernest Adam, Antoni Górski, Cezary Haller, ks. Adam Kopyciński, Adam Krzyżanowski, Bronisław Laskownicki, Witold Lewicki, Aleksander Lisiewicz, Stanisław Rowiński, Jan Rozwadowski, Stanisław Rymar, Tadeusz Starzewski, Jan Kanty Steczkowski, Władysław Stesłowicz, Jan Wasung, Franciszek Wójcik i Ignacy Wróbel; dyrekcja: Józef Okołowicz (dyrektor naczelny), Franciszek Bardel (syndyk), Antoni Doerman, Józef Raczyński oraz Tadeusz Tabaczyński, J. Okołowicz, *Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną światową*, Warszawa 1920, s. 396.

w skupiskach polonijnych w Ameryce⁹⁵. Nadbitki tekstu Hahna rozpowszechniano w tysiącach egzemplarzy na terenie całej Galicji, promując w ten sposób nie tylko idee emigracji, ale również szerząc w kraju kult Słowackiego. Na posiedzeniu Rady Nadzorczej 10 czerwca 1913 r. Hupka mówił o „obowiązku przestrzegania zupełnej bezpartyjności” w działalności towarzystwa, podając za przykład zasiadanie w kierownictwie przedstawicieli różnych opcji politycznych, od ludowców i endeków po konserwatystów⁹⁶. W 1914 r. wszedł w otwarty spór z dr. Leopoldem Caro, zdeklarowanym przeciwnikiem emigracji we wszelakich formach. W opublikowanej przez tego znanego lwowskiego ekonomistę pracy pt. *Emigracja i polityka emigracyjna. Ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich* (Poznań 1914) krytycznie oceniona została działalność Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego. Caro uważał, że towarzystwo oprócz szlachetnej pomocy humanitarnej i niesienia opieki wychodźcom prowadziło jednocześnie intratny biznes dzięki agencji przewozów okrętowych. Na licznych przykładach pokazywał, że los emigrantów Polaków, zwłaszcza w Brazylii (region Parana) był podobny do mieszkańców biednej Galicji, skąd emigrowano „za chlebem”⁹⁷. Hupka odpowiedział cyklem krytycznych artykułów publikowanych na łamach „Czasu”, pod wspólnym tytułem *O „epokowej” książce*. Odrzucał w całości sugestie o wstrzymaniu emigracji i zaprzestaniu działalności towarzystwa, a jednocześnie *ad personam* zaatakował Caro, twierdząc, że w sprawach emigracji, agrarnych i kolonizacji nie ma odpowiedniego merytorycznego przygotowania⁹⁸. W tej kwestii zresztą się mylił i to bardzo⁹⁹. Reakcją na trwającą polemikę była jeszcze broszura Caro pt. *Odprawa p. Hupce i prawda o P.T.E.* (Kraków 1914)¹⁰⁰. Na tę z kolei odpowiedział dyrektor Okołowicz publikacją:

⁹⁵ W. Hahn, *W sprawie obchodu setnej rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego na obczyźnie, zwłaszcza w koloniach polskich w Ameryce*, „Polski Przegląd Emigracyjny” 1909, 5.

⁹⁶ *Polskie Towarzystwo emigracyjne*, „Czas” 11 VI 1913.

⁹⁷ L. Caro, *Emigracja i polityka emigracyjna. Ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich*, z niem. tłum. i znacznie rozszerzył K. Englisch, Poznań 1914. Członek Rady Nadzorczej Stanisław Rymar odnotował: „Badaliśmy osadnictwo brazylijskie, próbowaliśmy ująć w karby osadnictwo sezonowe przez ulepszenie kontraktów, kontrolę agentów emigracyjnych, tworzenie obozów przejściowych (Kraków-Oświęcim), przez propagandę i uświadczenie”, *Przegląd nurtów myśli politycznej*, s. 47.

⁹⁸ J. Hupka, *O epokowej książce*, „Czas” 17, 18 II 1914.

⁹⁹ L. Caro, *Emigracja i jej wpływ na stosunki zdrowotne i na ruch ludności* (Zarys referatu na I Zjazd higienistów we Lwowie dnia 19 lipca 1914), Kraków 1914; idem, *Wychodztwo polskie* (odczyt wygłoszony na Zjeździe Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie 18 czerwca 1907 r.), w: idem, *Nowe Drogi*, Poznań 1908; idem, *Wychodztwo Polskie*, Kraków 1911.

¹⁰⁰ L. Caro, *Odprawa p. Hupce i prawda o P.T.E.*, Kraków 1914; idem, *Krytyka czy osobista zaczepka*, „Głos Narodu” 21 II 1914, 42; idem, *Prawdziwa działalność P.T.E. — Ignorancja czy*

Dr. Caro a P.T.E. (Kraków 1914), w której zawarto też wszystkie przedruki tekstów Hupki poświęconych tej problematyce¹⁰¹. Aby dobrze poznać warunki kolonizacyjne oraz stosunki społeczne, etniczne, religijne i ludnościowe (demograficzne) panujące w poszczególnych regionach świata, Hupka w latach 1906–1914 odbył kilka podróży, między innymi do południowych Włoch, na Sycylię, do Tunezji i Algierii (1906), do Turcji (1910 — Konstantynopol–Adampol), Palestyny (1911) i Indii (1913, m.in. Mumbaj, Kalkuta, Indie Południowe). Swoimi wrażeniami podzielił się z czytelnikami w trzech publikacjach: *Z zimowej wycieczki* (Kraków 1906 — dochód ze sprzedaży przeznaczony został na wykupienie kościoła św. Agnieszki w Krakowie), *Nasi w Turcji* („Biuletyn Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego” 1910) i *Z wędrówki po Indiach* (Kraków 1913).

Zakończenie

Jako ziemianin i polityk konserwatywny, czołowy przedstawiciel galicyjskich elit, Jan Hupka odegrał istotną rolę w życiu społecznym i politycznym Galicji w latach poprzedzających wybuch Wielkiej Wojny. Swój udział zaznaczył przede wszystkim w organizacjach rolniczych. Do jego niewątpliwych osiągnięć zaliczyć należy sformułowanie koncepcji zawodowych stowarzyszeń rolniczych oraz utworzenie Towarzystwa Wzajemnej Obywatelskiej Pomocy (1902), zajmującego się pomocą dla zadłużonych majątków ziemiańskich. W tej materii na terenie Galicji był pionierem. Jako członek Rady Przybocznej Rolniczo-Przemysłowej w Wiedniu i Krajowej Komisji dla Włości Rentowych wpływał na kształt polityki rolnej w kraju. Zasłynął projektem ustawy o niepodzielności gruntów w razie sukcesji beztestamentowej (*lex Hupka*, 1899). Dostrzegając potrzebę porozumienia konserwatystów ze średnim i zamożnym włościanstwem, w założonym przez siebie w 1908 r. piśmie „Rola” realizował konsekwentnie hasło: „Rolnicy polscy, mali i wielcy — łączcie się!” Należał też do wielu stowarzyszeń branżowych, jak choćby Galicyjskie Towarzystwo Leśne, Galicyjskie Towarzystwo Łowieckie czy Galicyjskie Towarzystwo Ochrony Zwierząt. Aktywność rolniczą łączył z udziałem zarówno w organizacjach przemysłowych (np. członek udziałowiec Spółki Naftowej od 1895 r.), jak i finansowych (np. organizator Spółki

zła wola, Kraków 1914; J. Stapiński, *Pamiętnik*, wyd. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1959, s. 296. Autor nazywa Hupkę „obszarnikiem, skrajnym konserwatystą i wrogiem PSL”.

¹⁰¹ J. Okołowicz, *Dr Leopold Caro a P.T.E.*, Odbitka z „Polskiego Przeglądu Emigracyjnego”, Kraków 1914.

Oszczędności i Pożyczek w Niwiskach 1902 r., współzałożyciel Banku Ziemskiego w Łąncucie 1905 r.). Do jego znaczących osiągnięć należało utworzenie Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, którym w latach 1909–1914 kierował. Należał do promotorów emigracji zarobkowej polskich chłopów, ścierając się niejednokrotnie na łamach prasy ze swoimi adwersarzami. Domeną Hupki była publicystyka. Jego artykuły, dotyczące rozmaitych zagadnień — od politycznych, społecznych po ekonomiczne — wyróżniały się z jednej strony merytoryczną argumentacją, siłą przekonywania, z drugiej zaś zmysłem polemicznym, który niewątpliwie posiadał.

Na szersze wody polityczne wypłynął w 1896 r., wiążąc się najpierw z Klubem Konserwatywnym, a następnie w 1908 r. ze Stronnictwem Prawicy Narodowej, gdzie dwa lata później został wybrany do tzw. Wydziału, czyli ścisłego kierownictwa partii galicyjskich „neostańczyków”. Był politykiem niezwykle skutecznym, kierowanym do realizacji konkretnych zadań, jak choćby zawarcie koalicji z ludowcami w 1908 r., reprezentowanie stanowiska konserwatystów w komisji sejmowej reformy wyborczej, udział w organizacji Bloku Namiestnikowskiego, zwalczanie Narodowej Demokracji i jej sojuszników. Wspólnie z konserwatystami opowiadał się za zawarciem kompromisu z politykami ukraińskimi, pacyfikując antyruską politykę endecji. Lojalistycznie nastawiony wobec Wiednia, pozostał gorącym zwolennikiem rozwiązania austro-polskiego, realizowanego konsekwentnie po wybuchu Wielkiej Wojny. Nabyte przed 1914 r. doświadczenia wykorzystał wówczas do zaangażowania politycznego w obozie aktywistycznym, stając się jednym z najbliższych współpracowników Władysława Jaworskiego w Naczelnym Komitecie Narodowym i organizując werbunek do Legionów Józefa Piłsudskiego.

Streszczenie

Jan Hupka, dr praw, ziemianin, właściciel Niwisk, działacz samorządowy, publicysta, konserwatysta i poseł na Sejm Krajowy, należał do czołowych galicyjskich polityków ziemiańskich. Swoją działalność rozpoczynał od samorządu w powiecie kolbuszowskim. Był aktywny w stowarzyszeniach rolniczych i finansowych. Wstępem do szerszej działalności publicznej stał się jego wybór do Sejmu Krajowego, w którym zasiadał w latach 1898–1914. Wielokrotnie zabierał głos w zasadniczych sprawach krajowych, takich jak kwestie budżetowe, reforma finansów krajowych, wymiar podatków, struktura agrarna. Zasłynął projektem ustawy o niepodzielności gruntów w razie sukcesji beztestamentowej (*lex Hupka*, 1899). W kręgu jego zainteresowań leżał temat uprzemysłowienia kraju, zaznaczył też swój udział w instytucjach finansowych i ubezpieczeniowych. Zajmowały go ważne kwestie społeczne, jak emigracja polskich chłopów, stąd stał się inicjatorem, a następnie prezesem

Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego. Ale przede wszystkim uczestniczył w życiu politycznym, zasiadając w kierownictwie Stronnictwa Prawicy Narodowej. Prowadził rozmowy w sprawie zawarcia koalicji z ludowcami (1908). Był zwolennikiem współdziałania konserwatystów ze średniozamożnymi i zamożnymi chłopami, za pośrednictwem założonego przez siebie pisma „Rola” realizował hasło: „Rolnicy polscy, mali i wielcy — łączcie się!” Uczestniczył w debatach nad sejmową reformą wyborczą, wspierając projekt oparty na kompromisie z posłami ukraińskimi. Zgodnie z celami namiestnika Galicji Michała Bobrzyńskiego prowadził walkę z narodowymi demokratami, poczynawszy od publicystyki politycznej po aktywność w czasie kampanii wyborczych do Sejmu Krajowego i austriackiego parlamentu.

Jan Hupka — His Socio-Political Activity in Galicia up to 1914

Jan Hupka, PhD in law, landowner, proprietor of the village of Niwiska, local government activist, publicist, conservative and member of the Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, was one of the Galicia's leading landowning politicians. After early involvement in local government in the Kolbuszowa District, he was active in agricultural and financial associations. His election to the Galician Diet, where he sat from 1898 to 1914, was a prelude to broader public activity. He repeatedly spoke out on fundamental national issues such as budgetary matters, reform of the national finances, tax assessment issues, and agrarian structure. He became famous for his draft law on the indivisibility of land in the event of non-testamentary succession (*lex Hupka* 1899). His interests included the industrialisation of Galicia, and important social issues, such as the emigration of Polish peasants, as the initiator and later president of the Polish Emigration Society. He made his mark on financial and insurance institutions. But above all, he participated in political life as one of the leaders of the National Right Wing Party. He led talks to conclude a coalition with the People's Party (1908). A promoter of cooperation between conservatives and middling and wealthy peasants, he popularised the slogan "Large and small farmers, unite!" through the magazine *Rola* which he founded. He participated in debates concerning electoral reform, supporting a project based on a compromise with Ukrainian members of the Diet. In line with the aims of Galician Governor Michał Bobrzyński, he led the fight against the National Democrats. His activities to this end included political journalism to electioneering for the Diet of Galicia and the Austrian Parliament.

Bibliografia

Edycje źródłowe

- Bobrzyński Michał, *Z moich pamiątek*, oprac. Adam Galos, Ossolineum, Wrocław-Kraków 1957.
- Bojko Jakub, *Gorące słowa. Wybór pism*, oprac. Franciszek Ziejka, Universitas, Kraków 2002.

- Caro Leopold, *Emigracja i jej wpływ na stosunki zdrowotne i na ruch ludności* (Zarys referatu na I Zjazd higienistów we Lwowie dnia 19 lipca 1914), W Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego, Kraków 1914.
- Caro Leopold, *Emigracja i polityka emigracyjna. Ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich*, z niem. tłum. i znacznie rozszerzył Karol Englisch, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1914.
- Caro Leopold, *Odprawa p. Hupce i prawda o P.T.E.*, Kraków 1914.
- Caro Leopold, *Prawdziwa działalność P.T.E. — Ignorancja czy zła wola*, Kraków 1914.
- Caro Leopold, *Wychodztwo polskie* (odczyt wygłoszony na Zjeździe Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie 18 czerwca 1907 r.), w: Leopold Caro, *Nowe Drogi*, Poznań 1908.
- Caro Leopold, *Wychodztwo Polskie*, Kraków 1911.
- Co jest złego we wnioskach posła Hupki i towarzyszy? *Chłopom polskim te uwagi poświęca prawdziwy przyjaciel ludu*, wyd. J. Kulczycki, Kraków 1900.
- Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18, t. 3: E-J, red. Krzysztof Stopka, *Historia Iagellonica*, Kraków 2006.
- Czwarty rok działalności Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie (1912), Nakładem Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, Kraków 1913.
- Drugi rok działalności Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie (1910), Nakładem Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, Kraków 1911.
- Górski Antoni, *Dwanaście lat istnienia Klubu Konserwatywnego*, Nakładem „Czasu”, Kraków 1908.
- Hupka Jan, *Z wędrówki po Indiach*, Wydawnictwo „Czasu”, Kraków 1913.
- Hupka Jan, *Z zimowej wycieczki*, Wydawnictwo „Czasu”, Kraków 1906.
- Hupka Jan, *Z czasów Wielkiej Wojny. Pamiętnik nie kombatanta*, Niwiska 1936 (wyd. 1); Księgarnia Gubrynowicz i Syn, Lwów 1937 (wyd. 2).
- Hupka Jan, *Ze wspomnień o Jaworskim z czasu wojny*, w: Stanisław Estreicher i in., *Wł. L. Jaworskiego życie i działalność*, Kraków 1931.
- Jaworski Władysław L., *Listy z Sejmu. R. 1910*, Stronnictwo Prawicy Narodowej, Kraków 1911.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1864 do r. 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych, red. Stanisław Tarnowski i in., Drukarnia UJ, Kraków 1887.
- Listy emigrantów do „Przyjaciela Ludu”, „Wierca i pszczołki”, „Zarania”, „Piasta”, „Wyzwolenia” w latach 1899-1938, wybór Andrzej Pasternak, Rzeszowski Oddział Stowarzyszenia „Wspólna Polska”, Rzeszów 1994.
- Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych 1890-1891, oprac. Witold Kula, Nina Assorodobraj-Kula, Marcin Kula, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1973.
- Mowa posła Jana Hupki, w: *Z sesji zimowej Sejmu Galicyjskiego r. 1910*, Stronnictwo Prawicy Narodowej, Kraków 1910.
- Mowa wypowiedziana na zgromadzeniu przedwyborczym większej własności okręgu tarnowskiego, dn. 29 listopada, Stronnictwo Prawicy Narodowej, Kraków 1898.
- Pamiętniki emigrantów 1878-1958, Czytelnik, Warszawa 1960.
- Przegląd nurtów myśli politycznej Narodowej Demokracji w Galicji i odrodzonej Polsce. Pamiętniki Stanisława Rymara, oprac. Agnieszka Staniszevska, Wydawnictwo-Drukarnia Ekodruk, Kraków 2017.

- Spis członków i delegatów galicyjskiego Towarzystwa Łowieckiego wedle powiatów, Galicyjskie Towarzystwo Łowieckie, Lwów 1914.*
- Stapiński Jan, *Pamiętnik*, wyd. Krzysztof Dunin-Wąsowicz, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1959.
- Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskim za Rok 1905*, Wydawnictwo Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych, Lwów 1906.
- Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskim za Rok 1909*, Wydawnictwo Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych, Lwów 1910.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914*, C.K. Namiestnictwo, Lwów 1914.
- Trzecie walne zgromadzenie Stronnictwa Prawicy Narodowej. Odbyte 7 maja 1910 roku w sali Rady powiatowej w Krakowie. Stronnictwo Prawicy Narodowej, Stronnictwo Prawicy Narodowej, Kraków 1910.*
- Ustawa łowiecka z dnia 13 lipca 1909. Ustawa łowiecka dla Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Nakładem redakcji „Łowca”, Lwów 1909.
- XXIV. *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Kółek Rolniczych za rok 1906*, Nakładem Zarządu Głównego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Lwów 1907.

Opracowania

- Adamczewski Jan, *Mickiewicz w Rzymie aresztowany...*, w: Jan Adamczewski, *Ech, mój Krakowie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980.
- Babraj Barbara, *Żaba między Galicją a Wiedniem. Miscellanea sienkiewiczowskie*, eBooki.com.pl, Wrocław 2018.
- Bardan Jacek, *Ziemianin wobec spraw obywatelskich — działalność społeczna i polityczna Jana Hupki w powiecie kolbuszowskim*, w: *Miasteczko i okolica — od średniowiecza do współczesności*, red. Jadwiga Hoff, Muzeum Kultury Ludowej, Kolbuszowa 2006, s. 249–266.
- Bieńkowski Wiesław, *Hupka Jan, Antoni, Ernest (1866–1952)*, PSB, t. 10, Wrocław 1962, s. 109.
- Broński Krzysztof, *Rozwój galicyjskiego systemu bankowego w latach 1841–1914 (Zarys problematyki)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2007, 749, s. 75–92.
- Bułahtin Maksym A., *Konserwatyści polscy a reforma ustawodawstwa wyborczego Galicji na początku XX wieku*, „Zeszyty Prawnicze” 7, 2007, 1, s. 101–112.
- Buszko Józef, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji*, PWN, Warszawa 1956.
- Drozdowski Mateusz, *Naczelny Komitet Narodowy (1914–1918). Polityczne i organizacyjne zaplecze Legionów*, Historia Iagellonica, Kraków 2017.
- Dudek Tomasz, *Stronnictwa konserwatywne zaboru austriackiego wobec kwestii ukraińskiej w Galicji w przededniu wybuchu I wojny światowej (lata 1913–1914)*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2013, 18, s. 78–91.
- Dunin-Wąsowicz Krzysztof, *Z dziejów sojuszu obszarnictwa z bogatym chłopstwem w Galicji (1907–1914)*, „Przegląd Historyczny” 46, 1955, 1–2, s. 213–239.

- Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.)*, red. Andrzej Pilch, PWN, Warszawa 1984.
- Feldman Wilhelm, *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846-1906*, t. 2, Spółka Nakładowa „Książka”, Kraków 1907.
- Garlicki Andrzej, *Powstanie Polskiego Stronnictwa Ludowego Piast – 1913-1914*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1966.
- Grodziski Stanisław, *Sejm Krajowy Galicyjski*, t. 1 i 2, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1992.
- Groniowski Krzysztof, *Polska emigracja zarobkowa w Brazylii 1871-1914*, Ossolineum, Wrocław 1972.
- Grzybek Dariusz, *Jak przeprowadzić gospodarczą modernizację, zachowując ład polityczny? Myśl społeczna galicyjskich konserwatystów*, „Politeja” 2005, 2, s. 453-479.
- Gucka Agnieszka, *Obraz emigracji polskiej na łamach „Dziennika Poznańskiego” (1859-1939) i „Kuriera Poznańskiego” (1872-1939)*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 2005.
- Hahn Wiktor, *W sprawie obchodu setnej rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego na obczyźnie, zwłaszcza w koloniach polskich w Ameryce*, „Polski Przegląd Emigracyjny” 1909, 5.
- Holzer Jerzy, Molenda Jan, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.
- Jakubek Mariusz, *Krakowski „Czas” – środowisko dziennikarskie w latach 1848-1918*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2005, 132, s. 147-166.
- Jarowiecki Jerzy, *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.
- Jaskólski Michał, *Kaduceus polski. Myśl polityczna konserwatystów krakowskich 1866-1934*, PWN, Warszawa-Kraków 1990.
- Jedlicki Jerzy, *Autorzy i bohaterowie*, „Kwartalnik Historyczny” 71, 1964, 3, s. 717-726.
- Klarnier Izabela, *Emigracja z Królestwa Polskiego do Brazylii 1890-1914*, Książka i Wiedza, Warszawa 1975.
- Kowalski Grzegorz Maria, *Instytucje organizujące wychodźstwo w Galicji w latach 1901-1914. Organizacja, działalność, propaganda emigracyjna*, w: *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historyczno-prawnych, Augustów, 15-18 września 2002 roku*, red. Adam Lityński, Piotr Fiedorczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
- Kowalski Grzegorz Maria, *Prawna regulacja wychodźstwa na ziemiach polskich pod panowaniem austriackim w latach 1832-1914*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 54, 2002, 1, s. 171-191.
- Kowalski Grzegorz Maria, *Przestępstwa emigracyjne w Galicji 1897-1918. Z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Kowalski Grzegorz Maria, *„Upraszam o łaskawe udzielenie mi informacji w sprawach emigracyjnych...” Korespondencja do Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie (1911-1912)*, „Przegląd Polonijny” 30, 2004, 2, s. 97-116.
- Koziołek Adam, *Od „prasy dla ludu” do „prasy ludowej” – ewolucja polskich czasopism w zaborze austriackim*, „Wieś i Rolnictwo” 2019, 4 (185), s. 67-86.

- Krasucki Eryk, *Dyskusje polskich historyków (krajowych) wokół biografistyki – między „odwilżą” a upadkiem PRL*, „Polish Biographical Studies” 2014, 2, s. 11–37.
- Król Anna, *Ilustrowane dzieje pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie*, Muzeum Narodowe, Kraków 1999.
- Lenart Zbigniew, *Samorząd powiatu kolbuszowskiego w latach 1867–1939. Wprowadzenie do monografii*, „Rocznik Kolbuszowski” 10, 2010, s. 101–121.
- Łazuga Waldemar, *Kalkulować... Polacy na szczytach C.K. Monarchii*, Zysk i S-ka, Poznań 2013.
- Łazuga Waldemar, *Ostatni stańczyk. Michał Bobrzyński – portret konserwatysty*, Bene Nati, Poznań 1982.
- Łepkowski Tadeusz, *Biografistyka. Żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, „Kwartalnik Historyczny” 82, 1975, 1, s. 100–109.
- Mazurek Jerzy, *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacińskiej (do 1939 roku)*, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2006.
- Milewska Wacława, Nowak Janusz Tadeusz, Zientara Maria, *Legiony Polskie 1914–1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1998.
- Młeczak Jan, *Akcja werbunkowa Naczelnego Komitetu Narodowego w Galicji i w Królestwie Polskim w latach 1914–1916*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Przemyśl 1988.
- Monokl [S. Rossowski], *Dr Jan Hupka*, w: *Wizerunki sejmowe. Ludzie i sprawy. Przyczynek do historii samorządu galicyjskiego. Seria pierwsza*, Drukarnia Zygmunta Hałacińskiego, Lwów 1903.
- Morawski Wojciech, *Banki komercyjne na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 2015, 61, s. 85–94.
- Myśliński Jerzy, *Z dziejów prasy konserwatywnej w Krakowie przed pierwszą wojną światową. Sprawy finansowania wydawnictw*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 5, 1966, 1, s. 117–131.
- Okołowicz Józef, *Dr Leopold Caro a P.T.E.*, Odbitka z „Polskiego Przeglądu Emigracyjnego”, Przegląd Emigracyjny, Kraków 1914.
- Okołowicz Józef, *Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną światową*, Nakładem Urzędu Emigracyjnego, Warszawa 1920.
- Okoń Waldemar, *O krakowskim pomniku Adama Mickiewicza raz jeszcze*, „Quart. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2006, 1, s. 18–31.
- Ostrowski Juliusz, *Księga herbowa rodów polskich*, Skład Gł. Księgarni B. Bolcewicz, Warszawa 1897.
- Pająk Jerzy Z., *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914–1918*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2012.
- Pajewski Janusz, *Odbudowa państwa polskiego 1914–1918*, PWN, Warszawa 1978.
- Piekarczyk Jerzy, *Zemsta Stańczyka czyli krakowskie spory*, KAW, Kraków 1990.
- Piórek Marian, *Kolbuszowska Rada Szkolna*, „Ziemia Kolbuszowska” 2002, 2, s. 13.
- Poczet szlachty galicyjskiej i bukowskińskiej*, Drukarnia Instytutu Stauropigiańskiego, Lwów 1857.
- Redzik Adam, „*Ruch Społeczny*” (1898–1899) — *czasopismo prawno-polityczne prof. Antoniego Górskiego*, „Palestra” 2011, 5–6, s. 217–220.

- Rostworowski Emanuel, *Biografia, biogram, historia grup i pokoleń*, „Kwartalnik Historyczny” 80, 1973, 2, s. 352–359.
- Rostworowski Emanuel, *Biografistyka dziejów najnowszych*, „Dzieje Najnowsze” 5, 1973, 3, s. 153–158.
- Ruszała Kamil, *Galicyski Eksodus. Uchodźcy podczas I wojny światowej w monarchii Habsburgów*, Universitas, Kraków 2021.
- Semczyszyn Magdalena, *Specyfika kampanii wyborczych do Sejmu Krajowego i Rady Państwa w Galicji Wschodniej w latach 1867–1901*, w: *Między polityką, historią a pamięcią historyczną*, red. Waldemar Łazuga, Sebastian Paczos, Instytut Historii UAM, Poznań 2016.
- Sierżęga Paweł, *W trosce o pamięć wieszczą. Lwów w obchodach sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do Krakowa — 4 lipca 1890*, „Galicja. Studia i Materiały” 2021, 7, s. 300–315.
- Skowroński Maciej, *Gmina Niwiska*, Apla, Krosno 2000.
- Skowroński Maciej, *Ośrodek garncarski w Niwiskach*, „Ziemia Kolbuszowska” 1999, 3, s. 14.
- Skowroński Maciej, *Rys historyczny powiatu kolbuszowskiego 1855–1975*, w: *Powiat kolbuszowski 1855–2005*, red. Wiesław Walat, Pobitno Oficyna, Kolbuszowa–Rzeszów 2005.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 6, Warszawa 1885.
- Suleja Włodzimierz, *Orientacja austro-polska w latach I wojny światowej (do aktu 5 listopada 1916 roku)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- Suleja Włodzimierz, *Tymczasowa Rada Stanu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1998.
- Szlachta Bogdan, *Polscy konserwatyści wobec ustroju politycznego do 1939 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Szlachta Bogdan, *Z dziejów polskiego konserwatyzmu*, Dante, Kraków 2000.
- Szukiewicz Wojciech, *Sprawa wychodźstwa. Rzecz o potrzebie zorganizowania i roztoczenia opieki nad wychodźstwem ludu polskiego*, Warszawa 1910.
- Szymczak Damian, *Galicyska „ambasada” w Wiedniu. Dzieje ministerstwa dla Galicji 1871–1918*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013.
- Szymczak Damian, *Między Habsburgami a Hohenzollernami. Rywalizacja niemiecko-austro-węgierska w okresie I wojny światowej a odbudowa państwa polskiego*, Avalon, Kraków 2009.
- Świątecka Maria, *Sprowadzenie zwłok Adama Mickiewicza do kraju*, w: *Kraków Mickiewiczowi*, red. Danuta Rederowa, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1956.
- Tatuśko Andrzej, *Z historii Banku Spółdzielczego w Kolbuszowej*, cz. 1, „Ziemia Kolbuszowska” 2004, 8, s. 16–17.
- Tyrowicz Marian, *Dzwonkowski Edward (1824–1887)*, PSB, t. 6, Wrocław 1948, s. 187–188.
- Wątor Adam, *Ziemiannin polityk. Tadeusz Cieński 1856–1925. Z dziejów konserwatyzmu wschodniogalicyskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1997.
- Więch Antoni, *Dr Jan Hupka (1866–1952). Polityk, podróżnik, publicysta*, „Rocznik Kolbuszowski” 18, 2018, s. 201–209.

- Więch Antoni, *Polityk, podróżnik, publicysta. Życie dra Jana Hupki (1866–1952)*, wyd. Libra, Rzeszów 2019.
- Zakrzewski Andrzej, *Wincenty Witos. Chłopski polityk i mąż stanu*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977.
- Zamoyski Grzegorz, *Rada Powiatowa w Kolbuszowej w latach 1892–1914*, w: *Pięć wieków Kolbuszowej 1500/1508–2008. Studia, szkice i materiały z dziejów miasta i powiatu*, red. Sławomir Zych, Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna, Kolbuszowa 2009, s. 275–306.

Biogram: Tomasz Sikorski, historyk, politolog, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego, autor kilkudziesięciu książek, wielu artykułów naukowych i popularnonaukowych. Obszar badawczy: ruchy polityczne i społeczne, myśl polityczna, historia idei, biografistyka, kultura a polityka, ideologia, zdrowie i choroba w XIX i XX w.; kontakt: tomasz.sikorski@usz.edu.pl; t.sikorski@poczta.fm.

Author: Tomasz Sikorski, historian, political scientist, professor at the University of Szczecin, author of several dozen books and many scientific and popular science articles. Research area: political and social movements, political thought, history of ideas, biography, culture and politics, ideology, health and disease in the nineteenth and twentieth centuries; contact: tomasz.sikorski@usz.edu.pl; t.sikorski@poczta.fm.

Biogram: Adam Wątor, historyk, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletni senator US, kierownik Ośrodka Badań Biograficznych, autor lub współautor wielu monografii naukowych i artykułów naukowych. Obszar badawczy: myśl polityczna XIX–XX w., dzieje polskich ruchów politycznych ze szczególnym uwzględnieniem Narodowej Demokracji, doktryny polityczne, parlamentaryzm XIX–XX w., biografistyka, historia wojskowości; kontakt: adam.wator@usz.edu.pl.

Author: Adam Wątor, historian, professor at the University of Szczecin, long-time US senator, head of the Biographical Research Centre, author or co-author of numerous scientific monographs and articles. Research area: political thought of the nineteenth and twentieth centuries, history of Polish political movements with particular emphasis on the National Democracy, political doctrines, parliamentarism of the nineteenth and twentieth centuries, biographical studies, military history; contact: adam.wator@usz.edu.pl.